

HUMANISTINEN
AMMATTIKORKEAKOULU

OPINNÄYTETYÖ

Toimintakykymittari

Hoidon toteutumista ja seurantaan helpottava työkalu lastensuojelun laitoshoidon erityisyksikköön

Riia Torvinen

Kansalaistoiminnan ja nuorisotyön koulutusohjelma (210 op)

Lokakuu / 2018

HUMANISTINEN AMMATTIKORKEAKOULU

Koulutusohjelman nimi

TIIVISTELMÄ

Työn tekijä Riia Torvinen	Sivumäärä 49 ja 9 liitesivua
Työn nimi Toimintakykymittari – Hoidon toteutumista ja seurantaan helpottava työkalu lastensuojelun laitoshoidon erityisyksikköön	
Ohjaava opettaja Hanna Vienonen	
Työn tilaaja Minna Willman-Hietala, Poijukodit Oy – lastensuojelun laitoshoidon erityisyksikkö	
Tiivistelmä <p>Tämän opinnäytetyön tavoitteena oli kehittää toimintakykymittari kuntouttavaan lastensuojelun laitoshoidon erityisyksikköön. Erityisyksikköön sijoitetaan vakavasti oireilevia peruskouluikäisiä lapsia ja nuoria, joilla voi olla esimerkiksi käytöshäiriöitä, ongelmia koulunkäynnissä ja arkea hankaloittavaa neuropsykiatrista oirehdintaa. Laitoshoidon tavoitteena on kuntouttaa sijoitettuja lapsia ja nuoria, jotta heidän toimintakykynsä eri osa-alueilla paranisi ja arki alkaisi sujua paremmin. Toimintakykymittari on kehitetty tilaajan, Poijukodit Oy:n toiveesta saada yksikköön juuri heidän tarpeisiinsa vastaava työkalu, jolla laitoshoidossa tapahtuvaa kuntoutusta, eli toimintakyvyssä tapahtuvia muutoksia voidaan seurata. Toimintakykymittari antaa työntekijöille arvokasta tietoa hoidon toteutumisesta sekä mahdollistaa varhaisen puuttumisen, mikäli asiakkaan toimintakyvyssä ei tapahdu toivottavia muutoksia. Toimintakykymittarin avulla hoidon toteutumisen seuranta ja arviointi helpottuu.</p> <p>Kehittämistyö perustuu työelämälähtöiseen toimeksiantoon ja kehitän tilaajalle valmiin tuotoksen, joten kyseessä on toiminallinen opinnäytetyö. Toiminallinen opinnäytetyö koostuu kahdesta osasta, jonka ensimmäinen osa on raportti joka antaa teoriapojan kehitettävälle mittarille sekä kuvaa kehittämistyön prosessin. Tutkimusmenetelmäksi valitsin havainnoinnin, sillä harjoittelun aikana ja myöhemmin työvuoroissa minun oli helppoa havainnoida lasten ja nuorten toimintakykyä eri tilanteissa heille luonnollisessa ympäristössä. Työyhteisön osallistaminen aivoriihikeskustelun muodossa oli työn lopputuloksen kannalta tärkein tutkimusmenetelmä, sillä työyhteisön äänellä on tärkeä rooli siinä, että toimintakykymittari palvelee juuri heidän tarpeitaan. Lisäksi olen hyödyntänyt benchmarkkausta itse toimintakykymittariin liittyvissä asioissa.</p> <p>Kehittämistyöstä syntynyt toimintakykymittari on tarkoitus ottaa työkaluksi ja osaksi hoidon seurantaan Poijukodit Oy:llä. Tavoite on, että säännöllisellä toimintakykymittarin täytöllä työyhteisö saa tietoa asiakkaan toimintakyvyssä tapahtuneista muutoksista laitoshoidon aikana. Lisäksi toimintakykymittarin avulla työyhteisöllä on mahdollisuus arvioida käytössä olevia hoitomenetelmiä ja niiden soveltuvuutta jokaisen asiakkaan kohdalla erikseen.</p> <p>Ammattialaa ajatellen työn tärkeimpänä tavoitteena kehittämistyön loppuun saattamisen lisäksi on tuoda ilmi yhteisöpedagogin osaaminen ja mahdollisuudet myös lastensuojelun piirissä. Toiminnan havainnointi, ohjaus ja kehittäminen on osa koulutusta, mutta haluan tällä työllä tuoda esille sen, että yhteisöpedagogikin pystyy vaatimaan lastensuojelutyöhön sekä olemaan mukana kehittämässä sitä.</p>	
Asiasanat lastensuojelu, sijoitus, erityisyksikkö, toimintakyky	

HUMAK UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES

Name of the Degree Programme

ABSTRACT

Author Riia Torvinen	Number of Pages 49+9
Title functionality indicator for a child welfare department	
Supervisor(s) Hanna Vienonen	
Subscriber and/or Mentor Minna Willman-Hietala, Poijukodit Oy	
Abstract <p>The purpose of this thesis was to develop a functionality indicator for a child welfare department, which specializes in rehabilitation. Severely affected children and young people who are placed in the special department may suffer, for example, from behavioural problems, problems with schooling and from neuropsychiatric disorders. The purpose of institutional care is to rehabilitate the institutionalized children and teenagers, in order to improve their abilities on different sectors and to improve their daily life. The functionality indicator has been developed to fit the needs of the subscriber, Poijukodit Oy, who wished to gain a tool that can be used to monitor rehabilitation within institutional care. The functionality indicator provides the employees with valuable information on how the treatment is going and allows early intervention if there are no desirable changes in the customer's performance. The functionality indicator makes it easier to track and to evaluate the outcome of the treatment.</p> <p>This development work is based on a work-based assignment and I develop a final output for the subscriber, which makes this a functional thesis. This functional thesis consists of two parts. First part is a report that provides the theoretical background for the meter that is being developed and describes the development process. The chosen research method was observation, because during my internship, and later while working for the same company, I found it easy to observe the performance of the children and the young people in different situations in their natural environments. The involvement of the working community in a brainstorming discussion was the most important research method for the outcome of the work, as the voice of the work community plays an important role in making sure that the functionality indicator is able to serve their needs. I have also used benchmarking in matters related to the functionality indicator.</p> <p>The functionality indicator that was generated by this development work is intended as a tool and to be used as a part of the treatment's follow-up by Poijukodit Oy. The goal is that regular use of the functionality indicator provides the work community with information on the changes in functionality that the customer may experience during their institutional care. In addition, the functionality indicator can help the work community to evaluate the treatment methods in use and their suitability for each customer individually.</p> <p>In terms of the professional field, the most important goal of this work is to reveal the community educator's know-how and the opportunities within the field of child protection. Observation, guidance and development of activity is part of the education, but I want to highlight the fact that a community educator is capable of working within a demanding child welfare department and is able to be involved in the development of it.</p>	
Keywords child welfare, institutionalization, special unit, ability to function	

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	5
1.1 Tilaaja	6
1.2 Tausta ja tarve	7
2 LASTENSUOJELU	8
2.1 Sijoitusmuotoja	10
2.2 Sijoituksiin johtavia syitä	14
2.3 Tuen ja hoidon tarve laitoshoidon erityisyksikössä	21
3 KEHITTÄMISTYÖ	25
3.1 Havainnointi	27
3.2 Aivoriihi	28
3.3 Benchmarking	30
4 TOIMINTAKYKYMITTARI	30
4.1 Toimintakyky	32
4.2 Mitattavat teemat	32
4.3 Mittarin kehittäminen	38
4.4 Pisteytys ja arvio toimintakyvystä	41
5 LOPUKSI	43
5.1 Toimintakykymittarin eettisyys	44
5.2 Kehittämismenetelmien arviointi	45
5.3 Toimintakykymittarin arviointi ja kehittäminen	46
LÄHTEET	48
LIITTEET	50
Liite1 Toimintakykymittarin käyttöohje	50
Liite2 toimintakykymittari	51

1 JOHDANTO

Jokaisella perheellä, lapsella tai nuorella on omat ongelmansa, eikä kenenkään ongelmia saa missään nimessä väheksyä. Ihmisillä on erilaisia tuentarpeita ja joskus tilanteet eskaloituvat siihen pisteeseen, että lapsen tai nuoren kanssa ei enää pärjätä kotona, jolloin ainoa vaihtoehto on sijoitus kodin ulkopuolelle. Ongelmat eivät välttämättä aina ole perheessä itsessään, eikä kyse ole siitä, että vanhemmat eivät olisi kykeneviä huolehtimaan lapsistaan. Mallikelpoisten vanhempien lapsilla voi itsellään olla erilaisia ongelmia, jonka vuoksi lapsi on järkevää sijoittaa pois kotoa ammattihenkilöiden pariin, jotka voivat ammattitaitonsa puolesta auttaa lasta tai nuorta paremmin. Yhtä lailla lasten ja nuorten ongelmat voivat johtua myös siitä, että kotona kasvuolot eivät ole ihanteelliset ja lapsen kehitys, sekä oikeus turvalliseen kasvuympäristöön vaarantuu. Epäinhimilliset kasvuolot tai lapsen oma häiriintynyt käyttäytyminen voivat jättää pysyviä jälkiä lapsen kehitykseen ja toimintakykyyn.

Laitoshoidollinen lastensuojeluyksikkö hoitaa ja kuntouttaa psyykkisesti ja sosiaalisesti oireilevia lapsia ja nuoria. Laitoshoidolliseen lastensuojeluyksikköön sijoitetaan lapsia ja nuoria, jotka oireilevat voimakkaasti. Heillä voi olla käytöshäiriöitä, ongelmia tunteiden hallinnassa, erilaisia traumoja esimerkiksi lapsuudesta ja monia muita psyykkisiä ongelmia. Laitoshoidollisen lastensuojelun tavoite on kuntouttaa asiakkaitaan parhaalla mahdollisella tavalla, jotta lapsilla ja nuorilla olisi mahdollisuus elää tulevaisuudessa mahdollisimman normaalia arkea. Opinnäytetyöni tavoitteena on kehittää uusi työkalu lastensuojelun laitoshoidon erityisyksikköön. Lopputuloksena syntyy toimintakykymittari, joka mittaa sijoitetun lapsen tai nuoren toimintakykyä eri teemojen pohjalta. Työkalun tarkoitus on helpottaa laitoshoidollisessa lastensuojelulaitoksessa tapahtuvan hoidon seurantaa ja toteutumista. Työkalu auttaa ohjaajia ja hoitajia huomaaman, mikäli lapsen tai nuoren toimintakyky huononee edelleen tai ei muutu miksikään hoidon aloittamisesta. Työkalun avulla hoitohenkilökunta saa ajan-kohtaista tietoa lapsen tai nuoren toimintakyvystä sekä laitoshoidon vaikutuksesta toimintakykyyn. Säännöllisellä toimintakykymittarin täytöllä hoitohenkilökunta pystyy arvioimaan hoidon toteutumista sekä tekemään tarvittavia muutoksia hoitosuunnitelmiin, jotta laitoshoido voitaisiin toteuttaa kunkin asiakkaan kohdalla heitä parhaiten palvelevalla tavalla.

1.1 Tilaaja

Työn tilaajana toimii harjoittelupaikkani, Kuopiossa toimiva Poijukodit Oy – lastensuojelun laitoshoidon erityisyksikkö, jonne sijoitetaan vakavasti oireilevia lapsia ja nuoria. Poijukoti kasvattaa ja kuntouttaa peruskouluikäisiä tyttöjä ja poikia, joilla on esimerkiksi arkea hankaloittavaa neuropsykiatrista oirehdintaa, mielenterveyden häiriöitä, hankaluuksia koulunkäynnissä ja käytöshäiriöitä. Poijukoti on seitsemän paikkainen lastensuojelulaitos Valkeisen lammen rannalla Kuopiossa. Seitsemän vakinaisen paikan lisäksi on tarjolla myös tukiviikonlopputoimintaa ja perhetyötä helpottamaan perheen arkea. Poijukodin keskeisiä teemoja ovat mm. kiinnittyminen, luottamus, onnistumisen kokemukset ja läsnäolo. (Poijukodit 2018). Yrityksellä on tällä hetkellä 7 kokoaikaista työntekijää, joista suurin osa on sosionomeja. Vakinaisiin työntekijöihin kuuluu myös yhteisöpedagogi ja psykiatrinen sairaanhoitaja, joka työskentelee tiiviisti lasten ja nuorten kanssa. Työvuoroissa on pääsääntöisesti vähintään kaksi työntekijää, mutta tarvittaessa – lähes joka viikko työvuoroja paikataan niin, että paikalla on useampikin työntekijä. Työntekijöiden miehitys työpäivien aikana on sidonnainen paikalla olevien lasten määrään, heidän käyttökseen sekä tuen tarpeeseen. Tilanteet voivat muuttua nopeasti ja muuttuneeseen tilanteeseen reagoidaan välittömästi lisätyövoimalla. Lisätyövoiman tarve paikataan pääsääntöisesti muutaman pitkäaikaisen keikkatyöntekijän voimin, joihin itsekkin tällä hetkellä lukeudun. Poijukodit Oy on asumisyksikkö, joten toiminta on ympärivuorokautista. Yövuorossa työskentelee yleensä yksi työntekijä, mutta tilanteen niin vaatiessa myös yövuoro miehitetään uudelleen.

Arviointi ja tutustumisjakso kestää 1–3 kuukautta, perustuen kunkin lapsen asiakas-suunnitelmassa asetettuihin tavoitteisiin. Poijukodilla lapsella on mahdollisuus tavata säännöllisesti sairaanhoitajaa ja omaohjaajatyöskentely on tiivistä. Heti aluksi kartoitetaan lapsen terveydentila ja mahdollisen terapian tai neuropsykiatrisen valmennuksen tarve. Arviointijakson aikana tehdään henkilökohtainen hoito- ja kasvatussuunnitelma ja mietitään kuntoutumiselle saavutettavissa olevat tavoitteet. (Poijukodit 2018).

Hoitojakson aikana pyritään sitoutumaan strukturoituun arkeen ja löytämään esimerkiksi mieluisa harrastus. Tunne- ja vuorovaikutustaitoja harjoitellaan moniammatillis-

ten työntekijöiden ohjauksessa. Lapsella on myös hoitosuhde terveydenhuollon ammattilaisen kanssa. Osallisuutta tukevat toimintamallit antavat mahdollisuuden saada lapsen oma ääni kuuluviin. Koulunkäynti räätälöidään lapsen tarpeet huomioiden koulun kanssa yhdessä. (Pojukodit 2018).

Jo sijoituksen alkumetreiltä lähtien työskentely lapsen kodin kanssa on tiivistä ja tavoitteena onkin perheen jälleenyhdistäminen, kunkin perheen omat voimavarat huomioiden. 1-3kuukautta kestävä perhearviointi on mahdollista aloittaa arviointi- ja tutustumisjakson aikana. Perhearvioinnin aikana tarkastellaan perheen toimintakykyä, vahvuuksia, voimavaroja ja kehittämiskohteita.

Hoito- ja kuntoutusjaksolla on mahdollisuus käynnistää perhevalmennus, johon vanhemmat osallistuvat. Valmennuksen tavoite on löytää arkeen myönteisyyttä yhdessä perheen aikuisten kanssa. Valmennus tukee perheen onnistumisen kokemuksia ja vuorovaikutuksen vahvistumista lapsen laitoshoidon aikana. (poijukodit 2018).

1.2 Tausta ja tarve

Hakeuduin oman mielenkiintoni vuoksi tekemään viimeistä harjoittelua lastensuojelun piiriin, sillä aihealue kiinnostaa minua paljon. Jo harjoittelupaikkahaastattelussa kyseilin opinnäytetyömahdollisuudesta. Pojukodilla ideasta innostuttiin, sillä toiminta on melko uutta, joten toiminnan kehittämiselle löytyisi varmasti tarvetta. Ensimmäinen nuori saapui yksikköön syksyllä 2017, joten toiminta on ollut aktiivista nyt vuoden verran. Harjoittelun aikana kehittämiskohde selkeni: työkalu, joka helpottaa hoidon toteutumisen seuranta ja mahdollistaa näin parhaan mahdollisen kuntoutuksen. Kehittämiskohde ”löydettiin” yhdessä työyhteisön kanssa ja pikkuhiljaa idea jalostui toimintakykymittariksi. Keskeisimmässä asemassa toimintakykymittarin idean muotoutumisessa oli se, että työyhteisö tarvitsee työkalun, jolla voi seurata hoidon etenemistä ja palata ajassa vaikka 3kk taaksepäin katsomaan, miltä tietyn nuoren tilanne konkreettisesti silloin näytti.

Yksi tämän laitoksen tärkeimmistä tehtävistä on turvallisen kasvuympäristön lisäksi tukea ja kehittää asiakkaiden toimintakykyä eri osa-alueilla. Laitoksen lapset ja nuo-

ret kärsivät pääsääntöisesti eniten erilaisista neuropsykiatrisista ongelmista, jotka vaikuttavat suoraan heidän toimintakykyynsä eri osa-alueilla aina sosiaalisista tilanteista ja yleisestä käyttäytymisestä esimerkiksi itsestään huolehtimiseen. Tärkeintä lapsen tai nuoren sijoituksissa on se, että hänelle luodaan mahdollisuus oppimiseen, kuntoutumiseen ja turvallinen kasvuympäristö aikuisuuteen, sekä tunne siitä, että hänestä välitetään (Heino 2014, 105). Laitoksen tehtävä on tukea, kasvattaa ja opastaa asiakkaitaan, jotta toimintakyky eri osa-alueilla kohenisi ja tulevaisuuden näkymät olisivat valoisammat. Työntekijät ovat erittäin ammattitaitoisia, kaikilla on pitkä kokemus lastensuojelusta sekä osalla useiden vuosien työkokemus mieleltään vakavasti oireilevien ihmisten parista. Työyhteisö on moniammatillista ja yhteistyötä tehdään tiiviisti eri alojen ammattilaisten kanssa. Asiakkailta on tukena osaava ja moniammatillinen joukko. Kehitän toimintakykymittarin, jotta työntekijät näkevät konkreettisesti asiakkaan voinnissa ja toimintakyvyssä tapahtuneet muutokset laitoshoidon aikana. Toimintakykymittarin avulla työntekijät voivat tehdä työtään vieläkin paremmin, sillä sen avulla voidaan seurata ja arvioida työn tulosta sekä tehdä tarvittavia muutoksia asiakkaan hoitosuunnitelmaan. Erilaisia toimintakykyä mittaavia kaavakkeita löytyy paljon, mutta tarkoitus on tehdä mittari, joka vastaa nimenomaan tilaajan tarpeisiin ja on kehitetty ainoastaan heitä varten.

2 LASTENSUOJELU

Tässä luvussa perehdytään yleisesti lastensuojeluun ja avataan lastensuojelun tärkeimpiä tehtäviä. Lisäksi luku käsittelee yleisimpiä sijoituksiin johtavia syitä ja avaa erilaisia sijoitusmuotoja. Nämä tekijät ovat yhteydessä toimintakykyyn, joten niitä on syytä tarkastella lähemmin.

Lastensuojelu on säädetty Suomen lakiin. Lastensuojelulain 1§ mukaan lain päämääränä on varmistaa jokaisen lapsen oikeus turvalliseen elinympäristöön, tasapainoiseen ja monipuoliseen kehitykseen sekä erityiseen suojeluun (Lastensuojelulaki1§ 417/2007).

Lastensuojelu voidaan jakaa kolmeen perustehtävään, joita ovat vaikuttaminen lasten kasvuoloihin, vanhempien tukeminen kasvatustehtävässä sekä varsinainen lastensuojelu. Lastensuojelun tarkoitus on auttaa perheitä tiettyjen lakien puitteissa. Lastensuojelu on jaettu ennaltaehkäisevään sekä lapsi – ja perhekohtaiseen lastensuojeluun. Neuvolat, terveyskeskukset, päiväkodit, koulut jne. ovat tärkeässä roolissa ennaltaehkäisevässä lastensuojelussa. Näiden instituutioiden tärkeä tehtävä on havainnoida perheen ja lapsen tai nuoren tilannetta ja tarjota mahdollista apua ennen kuin tilanne riistäytyy käsistä. Ehkäisevän lastensuojelun tarkoitus on tukea vanhempia ja perhettä, jotta mahdolliselta lastensuojelun asiakkuudelta vältyttäisiin. Kunnilla on tärkeä tehtävä tarjota riittävä määrä ehkäiseviä lastensuojelullisia toimenpiteitä asukkailleen. (THL 2018.) Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että esimerkiksi vanhemman kärsiessä pahasta masennuksesta ja oman toimintakyvyn ollessa heikko ja hänen apua itselleen hakiessa kartoitetaan samalla lasten tilanne, jotta he eivät jäisi yksin. Tällaisessa tapauksessa lapsi tai perhe eivät vielä välttämättä ole lastensuojelun virallisia asiakkaita, vaan heille tarjotaan tukea hankalassa elämäntilanteessa. Vaihtoehtoisesti myös nuorella itsellään voi olla ongelmia koulunkäynnissä ja päihteet ovat alkaneet kiinnostaa liikaa tai käytös on muuttunut itsetuhoiseksi. Tällöin huolestuneet vanhemmat voivat ottaa yhteyttä esimerkiksi kunnan perheneuvolaan ja pyytää tukea hankalaan tilanteeseen, jotta tilanne saataisiin rauhoittumaan ja perhe saisi tarvitsemaansa apua, ennen kuin tilanne menee niin pitkälle, että lapsi täytyy esimerkiksi ottaa huostaan, jotta hän saa tarvitsemansa avun ammattilaisten tukeamana.

Lapsi- ja perhekohtainen lastensuojelu on sitä, että tullaan virallisesti kirjatuksi asiakkaaksi lastensuojeluun. Se tapahtuu yleensä niin, että perhe pyytää itse asiakkuutta, tai vaihtoehtoisesti joku tekee perheestä lastensuojeluilmoituksen. Kaikki aikuiset, jotka ovat tekemisissä lasten ja nuorten kanssa ovat ilmoitusvelvollisia, mikäli lapsen tilanteesta herää huoli. Tämä tarkoittaa esimerkiksi pappeja, opettajia, lääkäreitä, nuorisotyöntekijöitä jne. Myös naapurit tai sukulaiset, voivat tehdä lastensuojeluilmoituksen. Lastensuojeluilmoitus ei johda automaattisesti siihen, että lapsi otetaan heti pois perheensä luota, vaan sosiaalityöntekijä alkaa selvittää perheen tilannetta. (THL 2018). Eli jos lapsella ei ole välitöntä vaaraa, kuten jatkuvassa päihtymystilassa olevat huoltajat tai lukuisia itsemurhayrityksiä, ei lastensuojeluilmoitus johda heti siihen, että lapset viedään pois. Mikäli sosiaalityöntekijät kokevat, että lapsen tai hänen per-

heensä olisi syytä olla lastensuojelun asiakkaita, on heillä kolme kuukautta aikaa selvittää perheen tilanne ja mahdolliset lastensuojelulliset tukitoimet. Eli myöskään lastensuojelun asiakkuus ei tarkoita sitä, että lapsi otetaan heti pois vanhemmiltaan. (Varjomaailma.fi 2018). Käytännössä lapsen tai nuoren sijoitus on viimeinen tukimuoto ja ennen sitä tarjotaan kaikkea muuta mahdollista apua tilanteiden helpottamiseksi. Tästä on säädetty myös lastensuojelulaissa, jonka 2§ mukaan lastensuojelun tehtävä on tukea vanhempia sekä muita lapsen hoidosta ja kasvatuksesta vastuussa olevia henkilöitä järjestämällä tarvittavia palveluja ja tukitoimia lapsen kasvatuksen ja huolenpidon turvaamiseksi (lastensuojelu laki 2§ 417/2007). Ennaltaehkäisevä lastensuojelu ja muut lastensuojelun tukitoimet eivät ole olleet riittävä apu Poijukotiin sijoitettujen lasten ja nuorten kohdalla, vaan tilanne on edennyt siihen, että esimerkiksi masennus tai käytöshäiriöt vaativat ammattilaisten tukea ja lapsi on sijoitettu laitoshoidon erityisyksikköön kuntoututumaan.

2.1 Sijoitusmuotoja

Jokaisella lapsella tai nuorella on oma historiansa ja erilaiset lähtökohdat, joten kukin yksilö sijoitetaan tilanteen vaatimalla tavalla. Jokaisen tarpeeseen pyritään vastaamaan lastensuojelulain vaatimalla tavalla ja löytämään näin oikea sijoitusmuoto joka parhaiten tukee lapsen kasvua, kehitystä ja polkua aikuisuuteen. Toimintakyky ja kaikki siihen liittyvät osa-alueet ovat yksi asia, joka varmasti tahollaan vaikuttaa myös sijoitusmuodon valintaan.

Avohuollon sijoitus

Lapsi tai nuori voidaan sijoittaa kodin ulkopuolelle avohuollon tukitoimena. Avohuollon sijoituksen tavoitteena on lapsen sekä perheen kuntouttaminen. Ajatuksena on myös, että lasta ei sijoiteta pitkäksi aikaa kodin ulkopuolelle. Avohuollon sijoitukseen vaaditaan aina huoltajan suostumus ja mikäli huoltaja ei suostumusta anna, ei lasta voida sijoittaa avohuollon tukitoimenpiteenä. Tilanteen mennessä tähän, aloitetaan usein huostaanoton valmistelu. Avohuollon sijoituksessa painotetaan läheistä yhteydenpitoa omiin vanhempiin ja muihin elämässä tärkeisiin oleviin sukulaisiin. Erityisesti

tähän pyritään silloin, kun sijoitus pohjautuu vanhemman jaksamattomuuteen. Yhteydenpitoa voidaan tässäkin myös rajata, jos taustalla on ollut esimerkiksi perheväkivaltaa. (Mahkonen 2010, 124.) Osa Poijukotiin sijoitetuista lapsista on avohuollon sijoituksella tulleita. Heidän kohdallaan sijoituksen syynä on ollut mm. lapsen omaisuus ja itsensä satuttaminen suhteutettuna siihen, että vanhemmat eivät enää osaa auttaa lastaan tilanteen vaatimalla tavalla.

Lapsen yksin sijoittamiselle ei ole laissa määrätty mitään ikärajaa. Edellytyksenä lapsen yksin sijoittamisessa avohuollon tukitoimena on se, että sijoitukselle on huoltajan ja 12 vuotta täyttäneen lapsen suostumus. Jos suostumusta ei ole, ei myöskään avohuollon sijoitusta voi tehdä. Suostumus voi olla kirjallinen tai suullinen. Jos suostumus on suullinen, tulee sen sisältö kirjata tarkasti sijoitettavan lapsen asiakirjoihin. Lapsen sijoittaminen kodin ulkopuolelle avohuollon tukitoimena ilman vanhempiaan on hyvin usein kestoltaan lyhytaikainen. Sijoituksen tarkoitus on selvittää se, millaista tukea lapsi tarvitsee, sekä tehdä arvio lapsen mahdollisesta pidempiaikaisesta sijoituksesta. Avohuollollisen lyhytaikaisen sijoituksen tarkoituksena voi olla myös lapsen kuntouttaminen oikeanlaisessa yksikössä, jossa on kuntoutukseen tarvittavia resursseja. Huostaanoton edellytyksiä on syytä alkaa selvittämään, jos lapsen kotiin palaamisen este on esimerkiksi vanhempien käytös tai toiminta, sillä lapsen sijoittamista avohuollon tukitoimena ei voida käyttää pitkäaikaisesti sellaisessa tilanteessa, jossa este kotiin palaamisesta johtuu vanhemmista tai huoltajista. (Räty 2015, 326–327.)

Kun avohuollon sijoitusta lopetetaan ja lasta aletaan kotiuttamaan, palaa lapsi yleensä sen huoltajan luokse, jolla on oikeus päättää siitä, missä lapsi asuu. Sosiaalityöntekijällä ei ole tässä tilanteessa oikeutta päättää lapsen asuinpaikasta, kun sijoitus on päättynyt. (Räty 2015, 331.) Avohuollon sijoituksen kestoksi ei ole sinänsä asetettu mitään enimmäismäärä aikaa, mutta kestoa rajoittaa se, että sijoituksesta päätettäessä on sille aina määriteltävä selkeät tavoitteet sekä sijoituksen arvioitu kesto. Usein sijoituksen edellytykset ja vaihtoehdot on arvioitava kolmen kuukauden kuluttua sijoituksen alkamisesta. Mikäli arvioinnissa päädytään sijoituksen jatkamiseen, tulee uusi arvio tehdä taas kolmen kuukauden kuluttua. Toisen arviointikerran kohdalla on ajankohtaista miettiä mahdollista huostaanottoa. Tärkeää on, että avohuollon sijoituksia ei tehdä yhden lapsen kohdalla useita kertoja. Tarkoittaen siis sitä, että välissä lapsi kotiutetaan, sijoitetaan uudestaan avohuollon sijoituksena, kotiutetaan ja

sijoitetaan taas. Tällaisessa tilanteessa on syytä jo alkaa miettimään lapsen pidempi aikaista sijoitusta kodin ulkopuolelle, eli huostaanottoa. (Räty 2015, 340.)

Kiireellinen sijoitus

Kiireellinen sijoitus kestää 30 päivää ja päätöksen kiireellisestä sijoituksesta tekee aina kunnallinen viranhaltija. Määräajan pituus pysyy samana riippumatta siitä, että antaako huoltaja tai 12 vuotta täyttänyt lapsi suostumuksensa kiireellisen sijoituksen jatkamiseen. Viranhaltija voi päättää kiireellisen sijoituksen jatkamisesta 30 päivällä, jos tarvittavia lisäselvityksiä ei ole saatu kuluneen 30 päivän aikana selvitettyä. (Mahkonen 2010, 6.) Kiireellisen sijoituksen tarkoitus on ottaa lapsi väliaikaisesti pois vanhemmilta, jotka eivät syystä tai toisesta pysty pitämään lapsesta huolta, esimerkiksi päihdeongelmien vuoksi. Myös lapsen oma häiriökäyttäytyminen on peruste kiireelliseen sijoitukseen. Uhkaavissa tilanteissa voidaan lapsen olin paikka väliaikaisesti salata ja yhteydenpitoa vanhempiin rajoittaa. (Mahkonen 2010, 124.) Laitoshoidon erityisyksikköön sijoitetaan kiireellisesti esimerkiksi uhkaavasti ja aggressiivisesti käyttäytyviä lapsia, jotka ovat sillä hetkellä olleet vaaraksi esimerkiksi vanhemmilleen tai sisaruksille. Kiireellisen sijoituksen lopettamisesta päättää aina johtava viranhaltija sosiaalitoimessa (Räty 2015, 66).

Huostaanotto

Lastensuojelun ydintehtävä on turvata ennen kaikkea lapsen etu. Jos muut tukitoimet eivät auta, viimeinen vaihtoehto on huostaanotto. Huostaanotto tarkoittaa sitä, että lapsen huolenpidosta ja siitä missä lapsi asuu, vastaa julkinen valta. On tärkeää ymmärtää, että huostaanotto itsessään ei turvaa vielä lapsen etua. Olennaisinta on, milloin missä paikassa lapsi asuu, kuinka häntä hoidetaan ja miten hänestä huolehditaan. Huostaanotetulle lapselle on erittäin tärkeää löytää sellainen paikka, jossa pystytään ottamaan huomioon lapsen yksilölliset tarpeet ja niiden toteutusmahdollisuudet. (Heino 2014, 105–106.)

Huostaanoton perusteet on jaettavissa kahteen itsenäiseen perusteeseen, joita ovat lapsen kasvuoloissa olevat puutteet tai puutteet ja ongelmat lapsen omassa käyttäytymisessä. Usein huostaanottoon ajaututaan silloin, kun avohuollollisista tukitoimista ole ollut riittävää apua. Lapsi voidaan myös ottaa huostaan ilman, että hänellä olisi koskaan ollut mitään avohuollon tukitoimia, jos lapsen tilanteen kannalta katsotaan huostaanoton olevan paras ratkaisu. Näissä tilanteissa myös laissa säädellyt edellytykset huostaanotolle tulee täyttyä. Huostaanottoon voidaan ryhtyä, jos puutteet lapsen huolenpidossa tai muut kasvuolosuhteet uhkaavat vakavasti vaarantaa lapsen terveyttä ja kehitystä. Esimerkkejä tällaisesta tilanteesta voi olla puutteellinen kasvatustaito tai päihdeongelmat. Lisäksi myös lapsen kohdistuva väkivalta tai seksuaalinen hyväksikäyttö täyttävät huostaanoton perusteet. (Räty 2015, 360–361.)

Huostaanottoon voidaan toki ryhtyä myös silloin, kun lapsen oma käyttäytyminen sen vaatii. Näissä tilanteissa lapsen käyttäytyminen on yleensä niin häiriintynyt, että hän vaarantaa vakavasti omaa terveyttään ja kehitystään. Jotta huostaanotto voidaan aloittaa, tulee lapsen häiriintyneestä käyttäytymisestä olla konkreettista näyttöä. Käyttäytymisen tulee vaarantaa merkittävästi lapsen omaa turvallisuutta ja kehitystä. Mikä tahansa lapsen moitittava käytös ei ylitä huostaanoton kynnyksiä, vaan käytöksen pitää olla todella vakavaa. Esimerkkejä vakavasta käytöksestä on muun muassa päihteiden käyttö, vakavat rikokset tai lapsen seksuaalisen identiteetin loukkaukset, vaikka lapsi itse suhtautuisikin niihin välinpitämättömästi. Esimerkiksi tällaisessa tilanteessa lapsi voi rahan tarpeessa myydä itseään, mutta on itse välinpitämätön asian suhteen. Myös koulunkäynnin laiminlyöminen voi olla peruste huostaanotolle, mutta yleensä se on vain yksi osa, joka tukee huostaanottopäätöstä. Eli pelkästään koulunkäynnin laiminlyöminen ei johda huostaanottoon. Koulunkäynnin ongelmat pitäisi ensisijaisesti saada järjestettyä kuntoon opetustoimen keinoilla, kuten tarjota riittävä määrä erityisopetusta. Jos huostaanoton perusteena on lapsen oma käyttäytyminen, on asiakirjoihin kirjattava selkeästi, että miten tämä käyttäytyminen vaarantaa lapsen terveyttä ja kehitystä. Asiakirjoihin on myös kirjattava, että millä tavalla lapsen käyttäytymiseen on pyritty vaikuttamaan, mitä keinoja on käytetty ja mitä tuloksia on mahdollisesti saatu aikaan. (Räty 2015, 365.) Päätöksen huostassa pidon lopettamisesta tekee sosiaalihuollon johtava viranhaltija eikä lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä ei voi vaikuttaa huostassa pidon lopettamiseen tai päättää sen lopettamisesta. (Räty 2015, 67.)

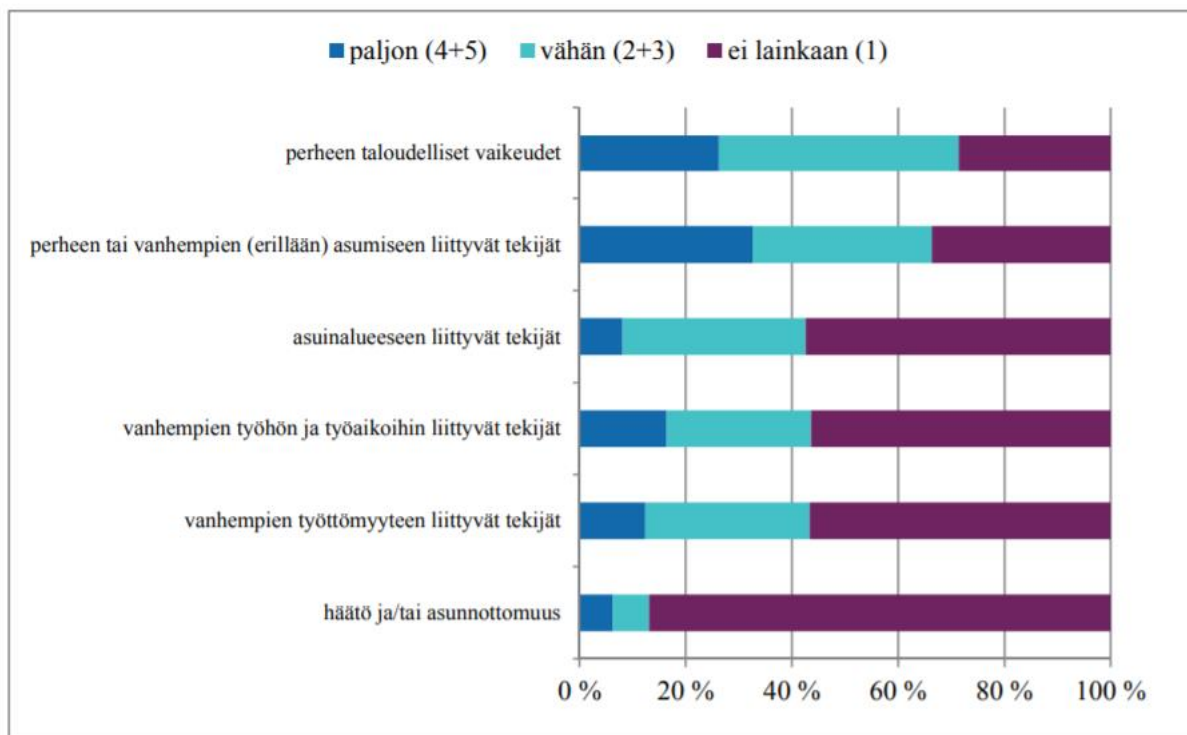
2.2 Sijoituksiin johtavia syitä

Lapsia ja nuoria sijoitetaan kodin ulkopuolelle monista eri syistä. Osa tarvitsee tukea ja ohjausta paljon enemmän kuin toiset, joten kunkin lapsen tilanne tulee kartoittaa perusteellisesti ennen sijoituspaikan valintaa. Tulevalla sijoituspaikalla on merkittävä rooli lapsen kasvatuksessa ja toimintakyvyn tukemisessa. Kasvattajilla on vastuu lapsen ja nuoren arjesta, joten pitää aina ajatella mitkä ovat lapsen tarpeet ja miten luodaan parhaat edellytykset lapsen hyvinvoinnille. Aikuisten tehtävä on jakaa kasvatustavustusta ja tehdä sopimuksia, miten mitkäkin asiat hoidetaan. Pää tavoite on löytää sellainen yhteinen toimintamalli, josta lapselle tulee turvallinen olo. (Jokimies, Lahtiperä 2005, 62–63.) On syytä huomioida se, että lapset ja nuoret ovat jonkun tietyn syyn takia sijoitettu kodin ulkopuolelle. Usein juuri sen takia, että arki ei pyöri kotona toivotulla ja nuorta kehittäväällä tavalla tai nuori tekee itse omalle kehitykselleen hallaa. Tämän vuoksi on tärkeää, että sijoituspaikassa on säännöt ja oma, looginen toimintamalli. En näe hyvänä vaihtoehtona sitä, että lapsi tai nuori sijoitetaan kodin ulkopuolelle, ja sama mahdollisesti haitallinen toiminta kuin kotona, jatkuu myös sijoituspaikassa. Tämän vuoksi työntekijöillä on vastuu tehdä selkeä ero sijoituspaikan toimintamalleihin verrattuna epäedullisiin kotioloihin. Näin varmistetaan turvallinen kasvu ja kehitys ja luodaan edellytykset kuntoutukseen ja toimintakyvyn kehitykseen.

Terveysten ja hyvinvoinnin laitos on HuosTa (2014-2015) hankkeessaan tutkinut erilaisia syitä sijoituksille. Tutkimuksesta julkaistiin raportti vuonna 2016 jossa selvitettiin erilaisia syitä sijoituksille. Raportti selvittää sosioekonomisia ja ympäristötekijöitä; perheen taloudellista tilannetta, työtä ja asumista. Vanhempien kohdalta selvitettiin mm. vanhempien ongelmallista käyttäytymistä sekä vanhemmuutta yleisesti ja kasvatustyyliä. Lapsien kohdalla pyrittiin selvittämään lapsen omaan terveyteen kohdistuvia tekijöitä, lapsuuteen ja nuoruuteen liittyviä asioita, lapsen tai nuoren ongelmallista käyttäytymistä ja instituutioihin kiinnittymistä (Heino, Hyry, Ikäheimo, Kuronen, Rajala 2016,67).

Sosioekonomiset ja ympäristötekijät

Eniten lasten sijoituksiin vaikuttavia tekijöitä (KUVIO1) olivat perheen tai vanhempien erillään asumiseen liittyvät tekijät (33 %) ja perheen taloudelliset vaikeudet (26 %). Vanhempien työttömyyteen liittyvät asiat sekä työaikoihin liittyvät tekijät olivat osaltaan sijoitusten taustatekijöinä. (Heino ym. 2016,67).

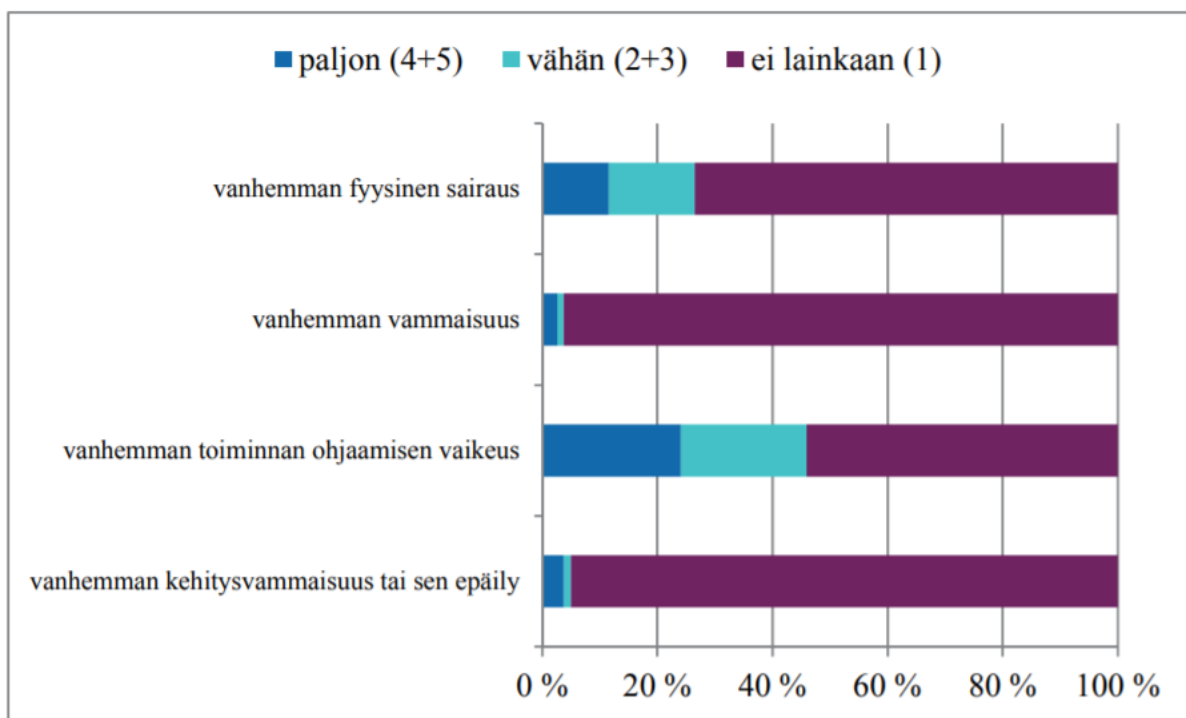

KUVIO 1. Sijoituksiin liittyviä sosioekonomisia ja ympäristötekijöitä (Heino ym. 2016,68).

Vanhemmuuteen liittyvät tekijät

Vanhempien fyysiset sairaudet vaikuttivat tutkimuksessa mukana olleen lapsen tilanteeseen noin joka neljännen (27 %) lapsen kohdalla ja paljon vanhempien fyysinen sairaus vaikutti noin joka kymmenennen lapsen tilanteeseen (KUVIO 2). Vanhempien kehitysvammaisuus ei ollut merkittävä tekijä sijoituksissa, sillä oli merkitystä vain muutamassa prosentissa tapauksista. Suurin taustatekijä tässä kategoriassa oli selvästi vanhemman toiminnan ohjaus. Sosiaalityöntekijät löysivät jopa joka toisen lapsen perheessä (46 %) vaikeuksia vanhemman toiminnan ohjaamisessa. Toiminnan ohjaamisen näkyi paljon joka neljännessä perheessä (Heino ym. 2016,68). Toimin-

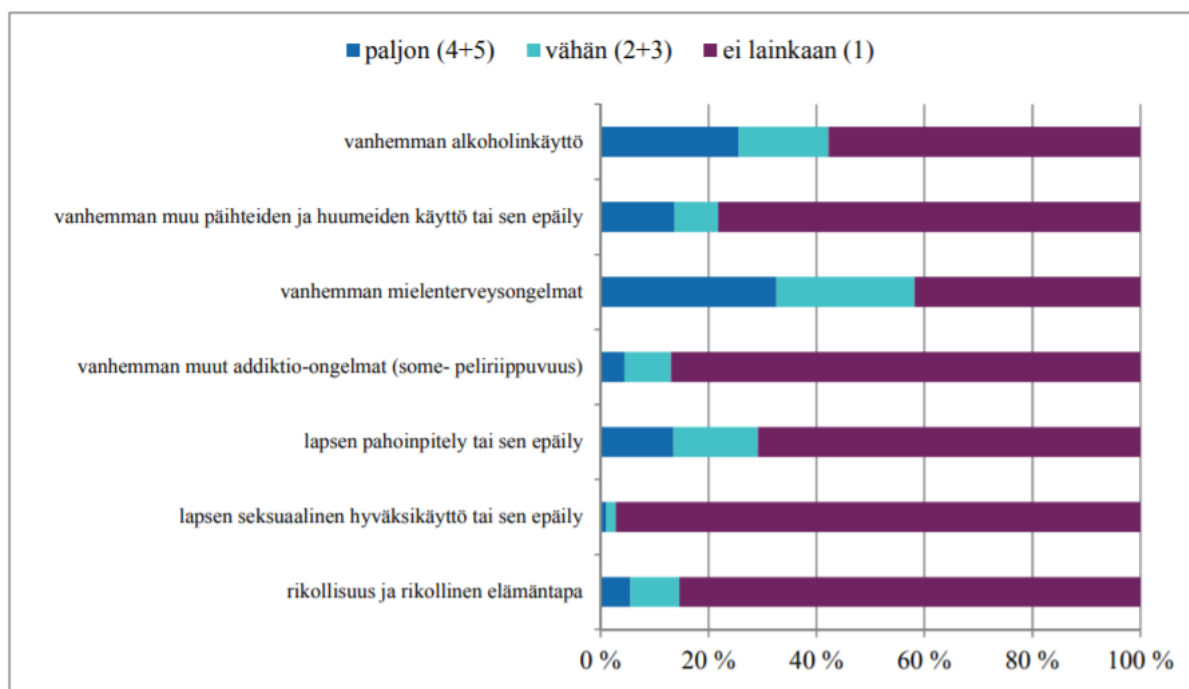
nan ohjaamisen vaikeudet heijastuvat myös lapseen ja se näkyy laitoshoidon sijoitet-
tujen lapsien toiminnassa ja toimintakyvyssä esimerkiksi niin, että lapset eivät ym-
märrä tai osaa pestä hampaitaan.

KUVIO 2. Vanhempien vanhemmuuteen liittyvät tekijät sijoitusten taustalla (Heino ym. 2016,69).

Vanhempien ongelmallinen käyttäytyminen

Mielenterveysongelmat korostuivat eniten vanhempien ongelmallisesta käyttäytymi-
sestä (KUVIO 3). Vanhemman mielenterveysongelma tuli esiin jopa 60 prosentilla
tutkimuksen lapsista ja se kuvasi paljon joka kolmannen lapsen (33 %) sijoitustilan-
netta. Tutkimuksen mukaan lapsista yli 40 prosenttia näki vanhempien alkoholikäyt-
töä kotona, mutta joka neljännen (26 %) lapsen kohdalla vanhempien alkoholiongelm-
man arveltiin vaikuttavan paljon lapsen tilanteeseen. Muut päihteet ja huumeiden
käyttö olivat läsnä jollain tasolla useamman kuin joka viidennen (22%) lapsen per-
heessä. 14% sijoitetuista lapsista asui perheissä, jossa muut päihteet näkyivät vah-
vasti taustalla. Hälyttävää on mielestäni se, että jopa 30% tutkimuksen lapsista oli
tilanteessa, jossa lapsen pahoinpitelyn epäily tai varsinainen pahoinpitytely selvisi ja
14% tapauksissa tilanteiden taustalla oli paljon lapsen pahoinpitelyä tai sen epäilyä.
(Heino ym. 2016, 70).

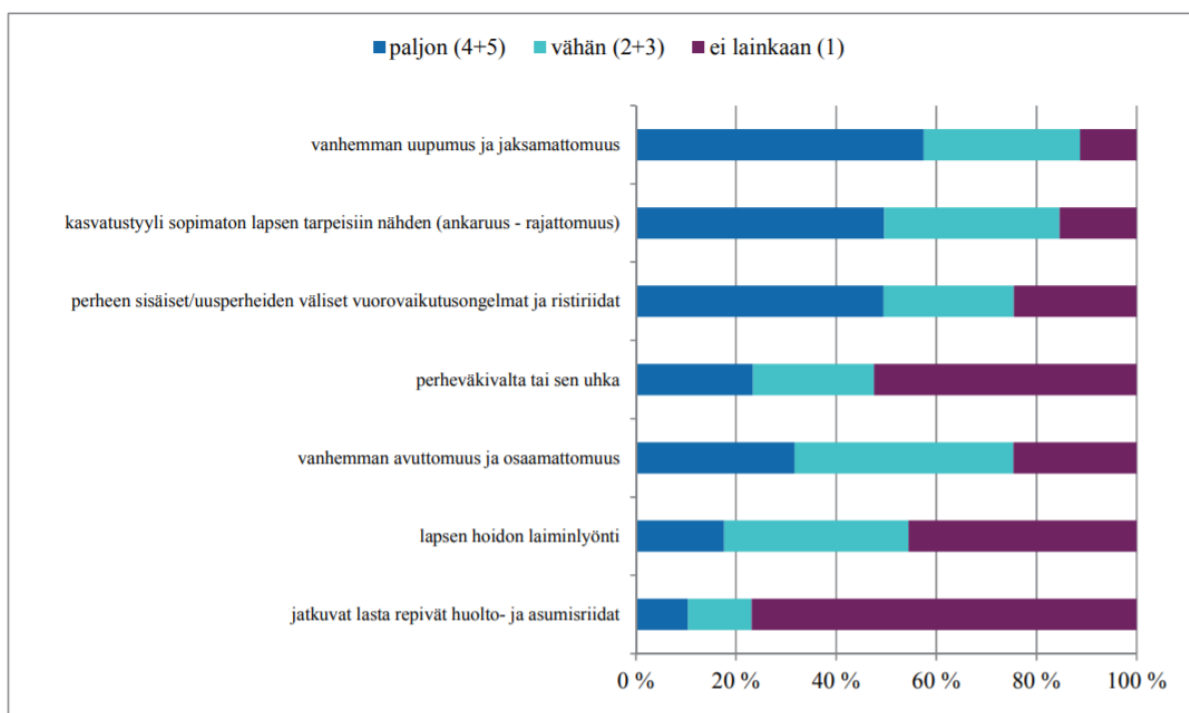

KUVIO 3. Vanhempien ongelmalliseen käyttäytymiseen liittyvät tekijät sijoitusten taustalla (Heino ym. 2016, 70).

Vanhempien kasvatustyyli ja lapsen tarpeisiin vastaaminen

Vanhempien uupumus ja yleinen voimattomuus olivat paljon sijoitusten taustalla (58%) ja peräti 89% vanhemmista olivat jollain tasolla uupuneita (KUVIO 4). Vastavasti kasvatustyylin sopimattomuus, ankaruus tai rajattomuus suhteessa lapsen tarpeisiin oli yleistä (85 %), mutta joka toisen lapsen (50 %) kohdalla tarpeisiin vastamaton kasvatustyyli vaikutti paljon sijoitukseen. Vanhempien kyvyttömyys vastata lapsen tarpeisiin ja huolehtiminen lapsesta ikäkauteen sopivasti oli sijoituksen taustalla (32%). Varsinaista lapsen hoidon laiminlyöntiä oli joka viidennen (18 %) sijoitetun lapsen taustalla. (Heino ym. 2016,70). Tämä menee mielestäni vähän samaan kategoriaan kuin aiemmin mainittu toiminnan ohjaus. On huolestuttavaa, että vanhemmat eivät tiedä kuinka vastata lapsen tarpeisiin. Tästä herää kysymys, että onko kyse oikeasti tiedottomuudesta vai viitsimättömyydestä. Yllä mainittu uupumus ja väsymys voivat tietenkin vaikuttaa siihen, että vanhemmat eivät vain jaksa, vaikka sisimmisään saattavat tietää, mitä lapsi oikeasti tarvitsee.

Myös lapsen huoltajuutta koskevat riidat näkyivät sijoitusten taustatekijöinä joka kymmenennen lapsen kohdalla ja kokonaisuudessaan niitä huomattiin olevan 23% tutkimuksen lapsista. Uusperheiden tai ydinperheen sisäiset vuorovaikutusongelmat ja ristiriidat olivat paljon taustalla joka toisen lapsen elämässä (50%). Sosiaalityöntekijöiden mukaan suora perheväkivalta tai sen mahdollinen uhka esiintyi melkein joka toisella (48%) lapsella ja joka neljännestä (23%) elämään se liittyi vahvasti. (Heino ym. 2016, 70).

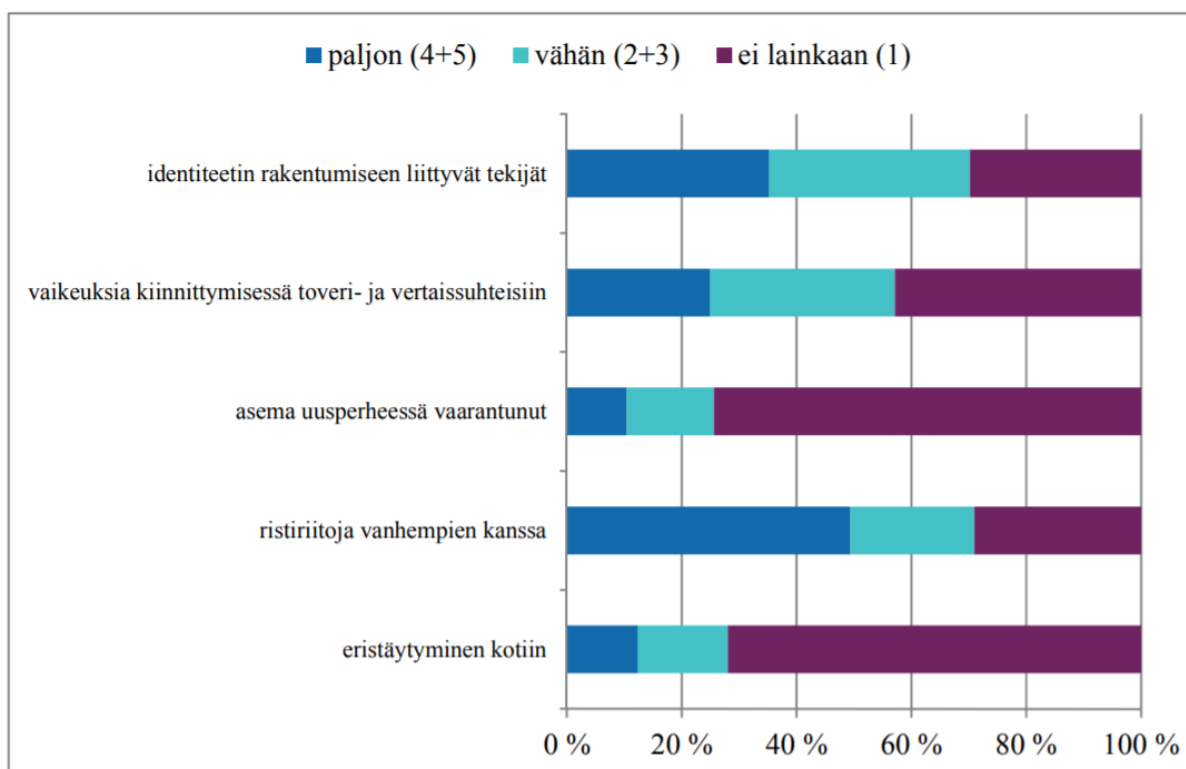

KUVIO 4. Vanhempien kasvatustyyliin ja lapsen tarpeisiin vastaamiseen liittyvät tekijät sijoitusten taustalla (Heino ym. 2016, 71).

Lapsuuteen ja nuoruuteen vaikuttavat tekijät

Fyysinen tai neurologinen sairaus tai sen epäily arvioitiin ilmenevän noin kolmannella (32%) lapsella (KUVIO 5). Tällainen sairaus oli tutkimuksen mukaan 18% sijoitetuista lapsista. Erityisesti ADHD-diagnoosit nousivat esiin. Vain muutamalla prosentilla sijoitetuista lapsilla tilanteen taustalla arvioitiin olevan kehitysvammaisuutta tai kehitysviivästymää. Jokaisen lapsen nuoruuteen liittyä oman identiteetin etsiminen ja vanhempien kanssa yhteen ottaminen. Sijoitettujen lasten kohdalla nämä asiat tulevat julkiseksi ja HuosTa hankkeen tekemän tutkimuksen mukaan 71 %:lla lapsista oli erimielii-

syyksiä vanhempien kanssa ja joka toisella lapsella (49 %) niitä oli tutkimuksen mukaan paljon. 35 prosentilla lapsista identiteetin rakentumiseen liittyvät tekijät olivat paljon sijoitustilanteen taustalla. Vaikeuksia vertaissuhteisiin kiinnittymisessä oli joka neljännellä tutkimuksen lapsella (25 %). Melkein joka kymmenennen lapsen asema uusperheessä oli vaarantunut paljon saman verran lapset myös eristäytyvät kotiinsa. (Heino ym. 2016,71). Syrjäytyneitä, kotiin hautautuneita nuoria ja nuoria aikuisia on Suomessa paljon. Mielestäni on huolestuttavaa, että jo lapsuudessa on samankaltaista kotiin eristäytymistä tai ongelmia vertaissuhteiden muodostumisessa. Tällaiset ongelmat on hyvä huomata ajoissa ja mahdollinen sijoitus saattaakin auttaa siihen, että kyseisen henkilön asiat alkavat parantua ja näin hän saa mahdollisuuden normaaliin aikuisuuteen yhteiskuntaan kiinnittyen.

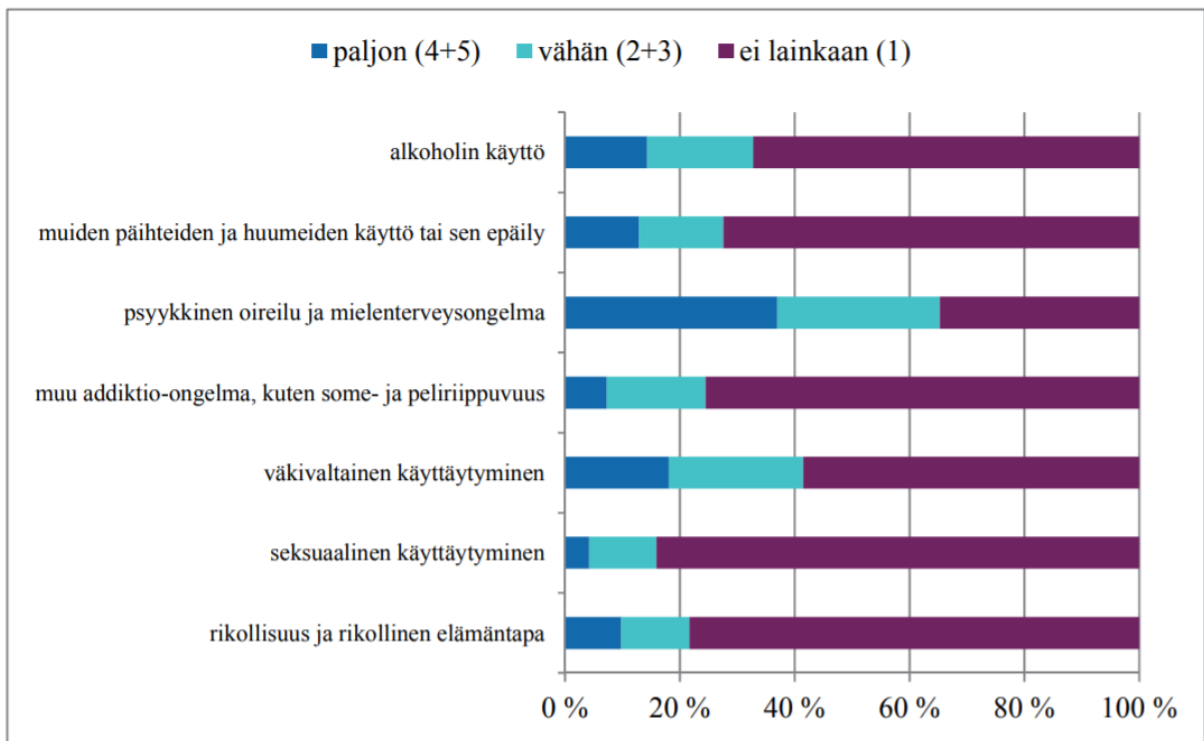
KUVIO 5. Lapsuuteen ja nuoruuteen liittyvät tekijät sijoitusten taustalla (Heino ym. 2016, 72).

Lapsen tai nuoren ongelmallinen käyttäytyminen

Raportin mukaan jopa kaksi kolmesta lapsesta kärsi psyykkistä oireilusta ja mielen-terveysongelmista (KUVIO 6). Paljon näitä ongelmia näkyi useammalla kuin joka kolmannella (37 %) lapsista. Väkivaltaisuuteen taipuvaista käyttäytymistä oli yli 40 prosentilla lapsista, ja se oli paljon taustalla lähes joka viidennellä lapsella (18 %).

Huomiota herättävää on, että erityisesti 7–12-vuotiailla lapsilla ilmeni väkivaltaista käytöstä (59%) ja tästä ikäluokasta 29 prosentilla väkivaltaisuutta ilmeni merkittävästi. Teini-iässä olevista nuorista joka viidennen (19 %) kohdalla väkivaltaisuutta oli paljon ja 27 prosentilla vähän. (Heino ym. 2016, 72). Mielenkiintoinen jakauma, jotenkin olisin olettanut, että väkivalta olisi yleisempää teini-ikäisillä kuin 7-12vuotiailla.

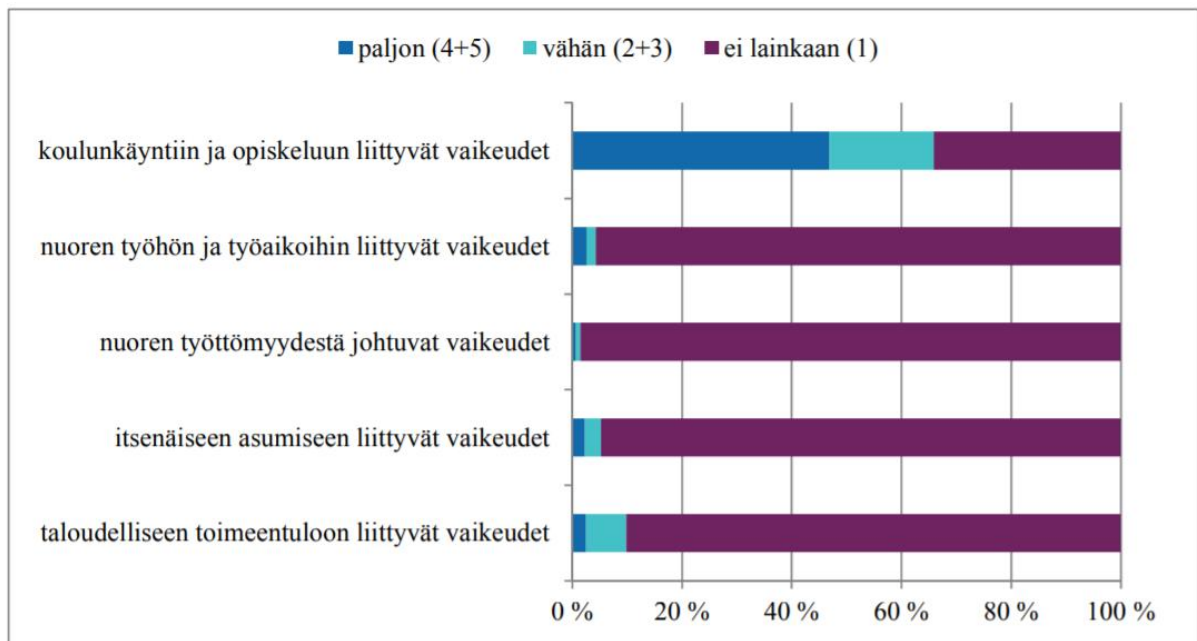
Raportista selviää lapsen tai nuoren alkoholin ja muiden päihteiden käytön olevan yllättävän vähäinen syy sijoituksiin. Olisin odottanut, että nimenomaan päihteet ovat yksi suurimmista syistä sijoituksiin. Minulle oli yllätys, että tämän tutkimuksen mukaan lapsen tai nuoren alkoholinkäytön osuus sijoituksiin oli 14% ja muiden päihteiden 13%. On kuitenkin muistettava, että puolet tutkimuksen kohteista oli lapsia ja puolet teini-ikäisiä. Yleisesti yli 13-vuotiaista joka neljännen (25 %) kohdalla alkoholinkäyttöä oli paljon ja joka kolmannen (34 %) kohdalla vähän. 23 prosentille teini-ikäisistä arvioitiin taustalle paljon muiden päihteiden ja huumeiden käyttöä. Tutkimuksen mukaan päihteiden käyttöä on vähän joka neljännellä teini-ikäisistä (26 %). (Heino ym. 2016, 72). Yleisesti nuoret kuitenkin käyttävät päihteitä melko paljon, mutta aina niiden käyttö ei ole syy sijoituksiin.

KUVIO 6. Lapsen tai nuoren ongelmalliseen käyttäytymiseen liittyviä tekijöitä sijoitusten taustalla (Heino ym. 2016, 73).

Lapsen tai nuoren kiinnittyminen instituutioihin

Koulu ja opiskelu nousivat esiin institutionaalisina ympäristöinä, joihin sijoitetuilla lapsilla liittyi usein hankaluuksia (KUVIO 7). Melkein joka toisella (47 %) tutkimukseen osallistuneella oli paljon ongelmia liittyen koulun tai opiskeluun. Vuonna 2008 tehdyssä edellisessä tutkimuksessa (Hiitola 2008) lapsista vain 37prosentilla oli ongelmia koulunkäynnissä. Tästä voimmekin päätellä, että koulunkäyntiin liittyvät ongelmat ovat vajaan kymmenen vuoden aikana nousseet. Vähän ongelmia opiskelussa oli noin joka viidennellä (19 %) lapsista. Paljon kouluvaikeuksia oli iän mukaan tarkasteltuna eniten teineillä (88 %). Nuoremmista, 7-12vuotiasta lapsista joka kolmannella (35%) oli paljon kouluvaikeuksia. Tutkimuksen mukaan koulunkäyntiin liittyvät ongelmat siis kasvat sitä mukaa, mitä lapsikin kasvaa. (Heino ym. 2016, 73).

KUVIO 6. Lapsen tai nuoren instituutioihin kiinnittymisen vaikeudet sijoitusten taustalla (Heino ym. 2016, 74).

2.3 Tuen ja hoidon tarve laitoshoidon erityisyksikössä

Sijoitettujen lasten ongelmia ei ole asiallista kategorioida ”pahimmasta helpoimpaan” sillä jokaisen ongelma ja tuen tarve tulee huomioida ja apua on tarjottava kunkin oma tuen tarve huomioiden. Laitoshoidon erityisyksikköön kuitenkin sijoitetaan niitä lapsia ja nuoria, joiden tuen tarpeet ovat suuria ja kaikkiin arkisiin askareisiin tarvitaan apua

ja ohjausta, sillä oma toimintakyky laitoshoitoon tullessa on yleensä todella olematon. Taustalla voi olla esimerkiksi alakouluiästä alkanut paha masennus ja itsemurhayrityksiä reilusi alle teini-ikäisenä. Myös puutteellinen hoiva ja huolenpito varhaislapsuudessa ovat omiaan aiheuttamaan lapselle psyykkisiä ongelmia ja esimerkiksi pahoja kiintymyssuhdehäiriöitä. Näitä ongelmia laitoshoidollisessa lastensuojelulaitoksessa pyritään ratkomaan ja tukemaan lapsen tai nuoren vointia ja toimintakykyä parempaan. Käyn tässä osiossa läpi muutamia esimerkkitapauksia, jotka kaikki voisivat olla suoraan Poijukodilta. Näin lukijalle hahmottuu se, millaisten asioiden parissa opinnäytetyön tilaaja työskentelee.

Sijoitetun lapsen tai nuorten kanssa työskennellessä ollaan osaltaan erityiskasvatuksen toimikentällä, jonka perimmäisenä tavoitteena on tukea henkilöä kasvatuksellisin keinoin ja auttaa häntä kehittymään yksilöllisten kehitysresurssiensa mukaan. Erityiskasvatuksessa lähtökohtana kasvatukselle on jokaisen yksilön henkilökohtaiset poikkeavuudet ja erityispiirteet. Esimerkiksi vakavasti keskittymishäiriöstä kärsivää lasta kasvatettaessa tulee ottaa huomioon hänen erityistarpeensa ja suunnata kasvatukselliset menetelmät sen mukaisesti. (Ahvenainen, Ikonen, & Koro 2002, 18.)

Tunteiden hallitsemiseen ja omien tunteiden sanoittamiseen tarvitaan paljon apua ja tukea. Tämän ongelman havainnoin jo harjoitteluajankana. Esimerkiksi aggressiivinen käytös ja yhtäkkiset väkivallan puuskat ovat ongelmia, joista nuoret kärsivät. Aggressio, eli väkivalta voi olla suoraa tai epäsuoraa. Suorasta uhkaavasta aggressiosta puhutaan silloin, kun uhkaillaan tappelulla tai valmistaudutaan tappeluun. Suora hyökkäävä aggressio taas on käsiksi käymistä, kiroilua ja toisten haukkumista. Epäsuora aggressio hyökkäävässä muodossa on esineiden paiskomista ja rikkomista sekä esimerkiksi ovien paiskomista. (Soisalo 2012,55). Väkivaltaiseksi äityvät tilanteet ovat laitoshoidollisessa lastensuojeluyksikössä jokseenkin esillä, mutta tavoite tietenkin on, että nuoret kuntoutuisivat ja väkivallasta päästäisiin eroon tai opittaisiin itsensä hillitsemisen taito. Myös tunteista puhumista harjoitellaan ja pyritään löytämään vaihtoehtoisia toimintamalleja tunteiden ilmaisemiseen väkivallan sijaan.

Aggressiivista käyttäytymistä pyritään selittämään monin tavoin. Vihaisen aggressioin voi laukaista tilanne, jossa toinen nuori esimerkiksi tahallisesti ärsyttää toista nuorta ja tämä ei kykene enää hillitsemään itseään. Tunnetilana on viha ja aggressiivisen

toiminnan ”palkkiona” on uhrin fyysinen tai psyykinen kipu. Joskus myös jokin tietty tapahtuma voi saada henkilön raivostumaan, jolloin hän toimii täysin impulsiivisesti ja spontaanisti. Välineellisen aggression taas laukaisee yleensä jokin yllyke, esimerkiksi kilpailuasetelma. Tilanne ei välttämättä herätä tekijässä vihamielisiä tunteita, hän toimii ikään kuin kylmänviileästi. Henkilön tavoitteena voi olla vaikka rahan tai muun ”palkinnon” saaminen. Jokainen aggressiokohtaus on aina yksilöllinen ja siihen vaikuttavat myös muut tilannetekijät, joita ovat esimerkiksi persoonallisuustekijät, ympäristö ja biologia. Kaikki tiedämme, että esimerkiksi tietyissä tilanteissa saattaa suuttua helpommin. Nämä epämiellyttäviä tuntemuksia herättävät tilanteet kuuluvat tilannetekijöihin. Muita tilannetekijöitä ovat esimerkiksi stressi, turhautuminen, nälkä, lääkitys ja provokaatio. Persoonallisuustekijöitä, jotka vaikuttavat aggressioon ovat mm. eletty ja koettu elämä sekä traumat, koska koetuilla traumailla on suora yhteys persoonallisuuden muovautumiseen. Väkivaltaista käytöstä voi selittää toki myös se, että pahoinpitelijä on itse aiemmin kokenut henkistä tai fyysistä väkivaltaa. Myös lapsena kaltoinkohdelluksi joutuminen, esimerkiksi solvauksen tai vähättelyn muodossa, voi altistaa myöhemmin väkivaltaiselle käytökselle. (Soisalo 2012,56-58).

Käytöshäiriöt ja aggressiivisuus ovat yksi ”näkyvä” aihealue, jonka kanssa kuntouttavassa laitoshoidollisessa yksikössä työskennellään. Tutkimusnäyttö osoittaa, että aggressiivisesti käyttäytyvillä lapsilla on suuri riski ajautua erilaisiin ongelmiin tulevaisuudessa. Koulussa saattaa tulla ongelmia ja myöhempi sopeutuminen yhteiskuntaan voi olla hankalaa. Jos lapsi saa harjoitella sosiaalisemotionaalisia taitoja turvallisessa ympäristössä, oppii hän todennäköisesti säätämään voimakkaita tunteitaan ja omaa käytöstään ja saa näin mahdollisuuden tasapainoisempaan elämään myös tulevaisuudessa. (Ahonen 2017,32). Tunnetaitoja harjoitellaan laitoshoidossa päivittäin ihan perus arjessa. Esimerkiksi omalla esimerkillä pyritään näyttämään mallia siitä, kuinka toimitaan ja miten puhutaan. Tällainen voi olla joillekin lapsille ihan vierasta, sillä kotona epäasialliseen käytökseen ei ole puututtu, siitä ei ole välitetty tai vanhemmat eivät ole löytäneet keinoja kitkeä huonoa käytöstä pois. Jos tilanteet äityvät väkivaltaisiksi tai nuori ei osaa ilmaista esimerkiksi surua tai ahdistuneisuutta, on olemassa rauhoittumishuone ja erilaisia tunnekortteja joilla ilmaista itseään. Tarkoitus on, että pikkuhiljaa tunnetaidot kehittyvät ja tunteista puhuminen alkaa olla helpompaa.

Joskus jo pienet lapset ovat joutuneet pitämään huolta vanhemmistaan ja leikkimään perheen aikuista. Tätä ilmiötä kutsutaan parentifaatioksi. Lapsuuden aikaisen parentifikaation seuraukset ovat haitallisia. Siitä aiheutuu mm. juuri tunne-elämän häiriöitä; käytöshäiriötä, vaikeuksia ihmissuhteissa ja lapsi voi alkaa nähdä itsensä niin häpeällisenä suhteessa toisiin lapsiin, että kukaan ei voi hyväksyä häntä sellaisena vaan hyväksyntä on ansaittava mitä kummallisimmin keinoin. (Soisalo 2012, 189)

Masennus ja siitä kumpuavat muut toimintakykyyn vaikuttavat tekijät ovat myös suuressa roolissa kuntouttavassa laitoshoidossa. Jo alakouluikäiset lapset voivat olla syvästi masentuneita. Masentunut lapsi kokee, että kenelläkään muulla ei voi olla yhtä vaikeaa, kuin hänellä. Lapsen epämääräiselle pahalle ololle ei välttämättä ole selkeää syytä eikä ulospääsyä. Masentuneisuuteen että ei enää hallitse omaa elämäänsä ja avuttomuuden tunne. Tämä saattaa aiheuttaa lapselle myös häpeää, minä vuoksi lapsi käpertyy vielä enemmän kuoreensa. Näin nuori kokee itsensä täysin epäonnistuneeksi ja erilaiseksi kuin muut. (Lämsä 2011,18).

Lapsen tai nuoren oman voinnin merkitys näkyy myös esimerkiksi koulunkäyntiin liittyvissä tuen tarpeissa. Masennuksesta kärsivä nuori ei välttämättä ole kykenevä käymään koulua ollenkaan, tai koulunkäynti ei muutoin kiinnosta. Toisinaan päivät saattavat tuntua liian pitkiltä ja keskittyminen tunneilla voi olla hankalaa. Ylipäätään asioihin keskittyminen tuottaa suurelle osalle lapsista hankaluuksia ja rauhoittumiseen tarvitaan paljon tukea ja ohjausta. Joskus levottomuus voi ottaa lapsista vallan ja lapsi saattaa esimerkiksi vaelttaa rauhattomana ympäri laitosta paiskoen samalla tavaroita. Tällaisia havaintoja olen itse tehnyt harjoittelu ja työvuorojeni aikana.

Neuropsykiatrisista vaikeuksista kärsivillä lapsilla on yleensä hankaluuksia arvioida ja omaa toimintaansa ja suunnitella sitä eteenpäin. Tästä koituu erilaisia arjenhallinnan ongelmia, joihin kuuluu esimerkiksi itsestään huolehtiminen, vuorovaikutustaidot, arjen askareet, ja vapaa-aika. Myös peseytyminen ja ruokailu saattavat vain unohtua tai ei suju. Oireista kärsivät voivat vaikuttaa laiskoilta, levottomilta tai itsekeskeisiltä. Edestakaisin poukkoilu sinne tänne virikkeiden perässä on heille ominaista. Lisäksi neuropsykiatrisista ongelmista kärsivät ihmiset yleensä toimivat hetken mielihoiteesta ja aloittavat tehtäviä saattamatta niitä loppuun. He voivat olla vetämättömiä ja pie-

nenkin tehtävän loppuun saattaminen on todella hankalaa. Lapsien ongelmat tulevat usein esiin silloin, kun lapsi työskentelee jonkun asian parissa yksin ilman aikuisen välitöntä läsnäoloa ja kontrollia. (Huotari & Tamski 2013,121-122).

3 KEHITTÄMISTYÖ

Kehittämistyö lähti liikkeelle siitä, että pohdittiin yhdessä tilaajan kanssa, mitä suht uusi, toimintansa aloittanut lastensuojelulaitos tarvitsisi tai mitä heidän toiminnassaan tulisi kehittää. Jo aika alussa muotoutui ajatus siitä, että tuleva opinnäytetyö voisi olla jokin konkreettinen työkalu, joka jollain tapaa helpottaisi laitoksen toimintaa tai auttaisi lasten ja nuorten kuntoutumisessa. Idea toimintakykymittarista tuli lopulta laitoksen johtajalta ja innostuin asiasta heti. Toimintakykymittarissa esiintyy molemmat tilaajan toiveet: työntekijöiden työ helpottuu ja sitä voidaan kehittää, kun hoidon etenemistä voidaan seurata ja arvioida, sekä lasten ja nuorten kuntoutumismahdollisuudet paranevat entisestään, koska työkalun avulla hoitosuunnitelmaan mahdollisesti tarvittavat muutokset huomataan ajoissa. Lisäksi sijaishuollon laatukriteerien mukaan sijaishuollossa olevien keskeinen seurannankohde on lapsen tai nuoren saama hoito ja kasvatusta sekä niiden vaikutukset hänen kehitykseensä (Lastensuojelun keskusliitto 2004,10). Tulevan mittarin avulla yrityksellä on uusi työkalu käytössään seuranta varten.

Opinnäytetyön tarkoitus on kehittää tilaajalle jotain uutta, eli kyseessä on toiminnallinen opinnäytetyö, koska kehittämistehtävä perustuu työelämälähtöiseen toimeksiantoon ja tuotteen valmiin tuotoksen toimeksiantajalle (Jamk 2018). Toiminnallinen opinnäytetyö koostuu kahdesta osasta, jonka ensimmäinen osa on raportti. Toiminnallisen opinnäytetyön raportista selviää mitä, miksi ja miten on tehty. Lisäksi raportti kuvaa työprosessin, tulokset ja johtopäätökset. Toinen osa toiminnallista opinnäytetyötä on produkti eli tuotos. Tässä tapauksessa tuotos on toimintakykymittari – hoidon toteutumista ja seuranta helpottava työkalu lastensuojelun laitoshoidon erityisyksikköön. Yksi toiminnallisen opinnäytetyön kriteereistä on käytettävyys kohde- ja käyt-

töympäristössä sekä sopivuus kohderyhmälle. Mielestäni tämä opinnäytetyö tulee palvelemaan tilaaja erinomaisesti. (Vilkka & Airaksinen 2003, 40-65).

Kun kehitettävä tuote oli lyöty lukkoon, oli vuorossa lähestymistavan ja tiedonkeruumenetelmien miettiminen. Menetelmien valintaa helpottaa ajatus siitä, minkälaista tietoa etsitään ja mistä tai keneltä sitä on mahdollista saada (Hirsijärvi, Remes & Sajavaara 2008, 179). Tehtävänäni on tuottaa yritykselle uusi työkalu, jotta heidän työnsä helpottuu. Tämän vuoksi haluan ottaa työn suunniteluun mukaan myös henkilökunnan. Lopullinen tuotos tulee nimenomaan heitä varten ja heidän työtään helpottamaan, joten on järkevintä kysyä heiltä, millainen toimintakykymittarin tulisi olla, jotta se palvelisi heitä parhaalla mahdollisella tavalla. Vakituiset työntekijät tuntevat laitoksen lapset ja nuoret parhaiten, joten heillä on varmasti parhain näkemys siitä, millaisia asioita toimintakyvyssä tapahtuvista muutoksista olisi järkevää seurata. Lisäksi on otettava huomioon asiakaskunnan vaihtuvuus. Ei voida olettaa, että samat lapset ovat laitoksessa kuukaudesta tai vuodesta toiseen, joten toimintakykymittaria kootessa on otettava huomioon se, että se palvelisi myös tulevia asiakkaita. Tässäkin henkilökunnan näkemykset ovat tärkeitä, sillä heillä on varmasti jotain ajatusta siitä, mikä tyyppisten ongelmien kanssa laitokseen tulevat lapset ja nuoret kamppailevat. Jotta pystyn tekemään mahdollisimman hyvän, ja yritystä parhaiten palvelevan toimintakykymittarin, olen valinnut yhdeksi tiedonkeruumenetelmäksi aivoriihikeskustelun. Lisäksi aion hyödyntää omia havaintojani, joita kirjasin ylös harjoittelun aikana, kun opinnäytetyön aihe oli selkä. Teen itse tällä hetkellä tähän kyseiseen laitokseen muutamana työvuoron viikossa, joten pystyn myös työpäivieni aikana havainnoimaan nuorten toimintaa, joten varmasti myös omat havaintoni auttavat minua toimintakykymittarin suunnittelussa. Omien havaintojeni tueksi yllä mainittu aivoriihikeskustelu on oiva lisä, jotta toimintakykymittarista tulee työkalu, joka mittaa oikeita asioita. Lisäksi pyrin hyödyntämään benchmarkkausta, ajatuksena saada vinkkiä esimerkiksi toimintakykymittarin muotoon ja pisteytykseen. Muut mahdolliset toimintakykyä mittaavat tutkimukset antavat varmasti hyviä vinkkejä siitä, kuinka varsinainen toimintakykymittarin kaavake ja kysymykset kannattaa muotoilla.

3.1 Havainnointi

Ensimmäiseksi tutkimusmenetelmäksi valitsin havainnoinnin. Se tuntui heti luonnolliselta vaihtoehdolta, sillä jo harjoittelun aikana pääsin seuraamaan lasten ja nuorten toimintakykyä eri tilanteissa. Havainnointi, eli observointi on keino saada selville, toimivatko ihmiset todella niin kuin sanovat toimivansa. Tieteellinen havainnointi ei ole satunnaista katselemista vaan systemaattisempaa tarkkailua, johon minulla oli mahdollisuus kesän aikana harjoitteluvuoroissa sekä nyt syksyllä työvuoroissani. (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006)

Havainnointia voidaan käyttää joko itsenäisesti tai muiden tutkimusmenetelmien tukena. Havainnoinnin etuna on välitön ja suora informaatio yksilön toiminnasta ja käyttäytymisestä eri tilanteissa. Juuri tämä auttaa minua toimintakykymittarin suunnittelussa: saan tietoa siitä, miten lapset ja nuoret toimivat eri tilanteissa ja mitä asioita toimintakyvyssä tapahtuvissa muutoksista olisi hyvä seurata. Havainnoinnin avulla on mahdollista päästä tapahtumien luonnolliseen ympäristöön, mikä onnistui loistavasti harjoitteluni aikana ja myöhemmin työvuoroissa. Toimintaympäristö oli lapsille luonnollinen, sillä havainnointi tapahtui laitoksessa, johon heidät on sijoitettu. Laitos on heidän arkipäiväinen ympäristö, ja suurin osa lapsien ja nuorien toiminnasta tapahtuu siellä. Lisäksi pääsin toteuttamaan toiminnan havainnointia myös erilaisissa tapahtumissa, kaupungilla ja muissa arkipäiväisissä askareissa. Menetelmänä havainnointi sopii erinomaisesti esimerkiksi vuorovaikutuksen tutkimiseen, mikä on osa toimintakykyä (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006). Havainnoinnin avulla saan tietoa toimintakyvystä tilanteissa, jotka muuttuvat nopeasti tai ovat vaikeasti ennakoitavissa. Tämä on tärkeää, sillä juuri näiden havaintojen avulla saan osviittaa siitä, mitä asioita lapsien ja nuorien tulisi toimintakyvyssään kehittää. Näitä asioita on siis suotavaa mitata toimintakykymittarissa, jotta nähdään, koheneeko toimintakyky ajan saatossa.

Havainnointi jaetaan osallistuvaan - ja ei-osallistuvaan havainnointiin. Tutkijalla on aktiivinen rooli osallistuvassa havainnoinnissa. Minun havainnointini oli nimenomaan aktiivista havainnointia, sillä olin koko ajan läsnä ohjaajan roolissa. En tietenkään kertonut lapsille, että havainnoin heidän toimintaansa ja käyttäytymistään eri tilanteissa. Olin heidän silmissään vain harjoittelija tai ohjaaja. Opinnäytetyössä ei käydä

läpi mitään tilannetta tai yksittäistä tapahtumaa, mistä kukaan lapsi olisi tunnistettavissa. Tämän vuoksi pystyin olemaan kertomatta havainnoinnistani. Havaintoni eivät kohdistuneet pelkästään sanalliseen asioiden ilmaisuun toimintakykyä havainnoidesani. Ilmeet, eleet, asennot, liikehdintä jne. olivat myös havainnoinnin kohteena, sillä myös ne kertovat paljon toimintakyvystä eri tilanteissa. (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006). Esimerkiksi levoton liikehdintä jaloilla tai käsien vispaaminen edestakaisin elokuvaa katsellessa voi viestiä kykenemättömyydestä keskittymään meneillä olevaan asiaan.

3.2 Aivoriihi

Aivoriihi on luovan ongelmanratkaisun menetelmä, jonka tarkoituksena on kehittää suuri määrä ideoita niin, että jokaisella osallistujalla on oikeus kertoa omat ajatuksensa ja tuoda ideansa esille. Ajatuksena on, että määrä tuottaa laatua. Eli mitä enemmän ideoita syntyy, sitä todennäköisemmin joukossa on hyviä ja laadukkaita ideoita. Aivoriihin vahvuus on ehdottomasti se, että se tuottaa runsaasti ideoita ja muiden osallistujien ajatusten perusteella syntyy yhä uusia ideoita, joiden pohjalta voidaan löytää uusia näkökulmia. (Innokylä 2018.) Juuri tätä uusien näkökulmien löytämistä kaipaam aiemmin tekemieni omien havaintojeni tueksi. Aivoriihen perusidea on saada selville osallistujien kokemuksia, näkemyksiä, tietoja ja ideoita käsiteltävästä aiheesta. Aikomukseni on poimia ideoista soveltuvimmat ja jatko jalostaa niitä toimintakykymittariin. Keskustelun aikana on tärkeää, että kenenkään ideoita ei tyrmätä, jotta kaikki uskaltavat tuoda ideansa mahdollisimman varauksetta esille. Aivoriihi on nopea tapa tuoda esille näkemyksiä. (Tevere 2018).

Nopean aikataulun ja pienen kiireen siivittämänä aivoriihi oli helppo valinta kehittämistyöhöni. Minulle oli välttämätöntä saada työntekijöiden ääni kuuluviin ja kolmivuorotyöstä sekä muista aikataulullisista syistä johtuen olisi ollut mahdotonta haastatella useampaa työntekijää erikseen, joten henkilökuntapalaverin jälkeen pidettävä aivoriihikeskustelu on loistava keino saada työntekijöiden ääni kuuluviin, sillä silloin suurin osa työntekijöistä oli paikalla. Ilmoitin etukäteen tulevasta aivoriihikeskustelusta työyhteisön viestivihossa ja avasin hieman sitä, mistä haluan keskustella. Työyhteisöllä oli etukäteen tieto siitä, että haemme tulevaan toimintakykymittariin teemoja, joidenka

pohjalta syntyy toimintakykymittarissa mitattavat asiat. Aikomuksena oli myös miettiä teemojen alle niitä asioita, joita halutaan mitata.

Varsinainen aivoriihikeskustelu oli todella antoista ja kaikki paikalla olleet 7 työyhteisön jäsentä osallistuivat aktiivisesti ideointiin ja keskusteluun. Aluksi pohjustin keskustelua kertomalla vielä kaikille mitä olen tekemässä, miten ja miksi. Paikalla olijat saivat heti ideasta kiinni ja sainkin nopeasti toimintakykymittarin raamit, eli teemat selville yhteistyössä työyhteisön kanssa. Teemojen alle tulevien mitattavien kysymysten miettiminen ja kehittäminen vei selvästi enemmän aikaa ja työntekijät joutuivat oikeasti pinnistelemaan niitä miettiessään. Onneksi paikalla oli monta rautaista ammattilaista erilaisine työkokemuksineen, joten ideoita ja näkemyksiä syntyi lopulta tarvittava määrä. Minun tehtäväkseni jää lopullisten mitattavien kysymysten kehittäminen esiin tulleiden ideoiden pohjalta. Ilman työyhteisön tukea ja ideoita olisi mahdotonta kehittää toimintakykymittaria juuri heidän tarpeitansa varten. Tilaisuus kesti yhteensä noin puolitoista tuntia.

Aivoriihi jaetaan kolmeen vaiheeseen, joista ensimmäinen on ongelman tai kehityskohteen määrittely. Tässä tapauksessa haluan apua toimintakykymittarissa mitattaviin asioihin, eli teemoihin. Seuraava vaihe on noin 15-20minuuttia kestävä ideointivaihe. Tarvittaessa ideointivaiheen jälkeen on vielä mahdollista arvioida, kehittää ja ryhmitellä esille tuotuja ideoita etsien juuri tähän kehittämistyöhön sopivia ratkaisuja. (Tevere 2018). Ideointivaiheen, eli teemojen löytämisen jälkeen mietimme mitattavia toimintakykyyn liittyviä kohtia.

Valitsin aivoriihen yhdeksi kehittämismenetelmäksi, koska halusin, että työntekijät voivat vaikuttaa toimintakykymittarin sisältöön. Kehittämistehtävä tulee olemaan heidän tuleva työkalunsa, joten heidän mielipiteillään ja ideoillaan on painoarvoa, jotta tuleva työkalu palvelisi työyhteisöä parhaalla mahdollisella tavalla. Ammattitaitonsa puolesta työntekijät tietävät, millaisia asioita laitoshoitujen lapsien nuorien toimintakyvystä olisi kannattavaa mitata ja seurata. Lisäksi oli tärkeää selvittää työntekijöiden mielipide siitä, mittaako toimintakykymittari lasten ja nuorten omaa kokemusta toimintakyvystään, eli täyttävätkö lapset ja nuoret kaavakkeen itse vai täytetäänkö kaavaketta työntekijöiden näkemyksen mukaan. Tällä asialla on suuri painoarvo kysymysten muotoilussa ja työn lopputuloksessa.

3.3 Benchmarking

Benchmarkkaus on havainnointia ja hyvien ideoiden muistiin laittamista sekä niiden vertaamista omaan toimintaan. Benchmarkkauksessa on kyse siitä, että tuottajalla on olemassa jokin asia, johon tarvitaan tukea. Benchmarkkauksessa merkitään muistiin hyviä ideoita ja käytäntöjä, joita voi myöhemmin käyttää hyödyksi omassa työssään joko suoraan tai soveltaen. (Oppariapu 2018). Benchmarkkaus on siis toisilta oppimista. Sitä toteutetaan usein esimerkiksi organisaatiovierailuilla silloin, kuin toimintaa halutaan vertailla ja samalla oppia. Vertailua ja tiedon hankintaa voidaan tehdä myös etsimällä tietoa itsenäisesti parhaista käytännöistä esimerkiksi artikkeleista, kirjoista tai internetistä. Benchmarkingia voidaan tehdä myös yhteistyönä toimintaa kehittävien organisaatioiden välillä, jolloin säännöllisesti vertaillaan toimintaa ja vaihdetaan ajatuksia kehittämiskohteista ja tavoista. (Itä-Suomen yliopisto 2018).

Omaa työtäni tehdessä halusin selvittää, millaisia toimintakykyä mittaavia kaavakkeita on aiemmin tehty. Mitkään mittarit eivät ole minulle kovinkaan hyvin ennestään tuttuja, joten koin tärkeänä perehtyä niihin tarkemmin. Lähinnä halusin selvittää toimintakykyä mittaavien kaavakkeiden muotoilua; miltä ne näyttävät? Miten kysymykset on muotoiltu? Perehdyin erilaisiin toimintakykyä mittaaviin kaavakkeisiin TOIMIA tietokannassa, joka on Terveysten ja hyvinvoinnin laitoksen alaisuudessa toimiva toimintakyvyn mittaamisesta ja arvioinnista luotettavaa tietoa hakevien ammattilaisten työkalu. TOIMIA tietokanta on kehitetty toimintakyvyn mittaamisen ja arvioinnin kansallisessa asiantuntijaverkostossa TOIMIA:ssa (THL 2018). Tietokannasta löytyy paljon erilaisia toimintakykyä mittaavia kaavakkeita, joista otin vinkkejä omaan työhöni.

4 TOIMINTAKYKYMITTARI

Toimintakykymittareita on olemassa tuhansia erilaisia, mutta tilaaja halusi käyttöön nimenomaan heidän tarpeitaan parhaiten palvelevan mittarin. Valmiit olemassa olevat mittarit eivät vastaa tilaajan tarpeita. Mittarin kehittämisprosessissa avainase-

massa oli selvittää se, mitä ja miksi halutaan mitata ja seurata. Näiden asioiden pohjalta mittaria oli helppo lähteä työstämään.

Tämä toimintakykymittari on työkalu lastensuojelun laitoshoidon erityisyksikköön. Säännöllisellä toimintakykymittarin täytöllä työntekijät voivat arvioida lapsen tai nuoren toimintakyvyssä tapahtuvia muutoksia, sekä tehdä tarvittavat hoitosuunnitelman muutokset, mikäli näyttää siltä, että asiakkaan toimintakyky ei kohene tai jopa huonee laitoshoidon aikana. Lisäksi toimintakykymittarin avulla työntekijät voivat seurata hoidon toteutumista ja arvioida käytössä olevien hoitomenetelmien toimivuutta ja soveltuvuutta kuntoutuksessa.

Toimintakykymittari koostuu eri teemoista, jotka on valittu huolella työyhteisön kanssa. Teemat liittyvät vahvasti laitoshoidollisessa kuntoutuksessa olevien lapsien ja nuorien toimintakykyyn vaikuttaviin asioihin. Jokaisen teeman alla on tarkentavia kysymyksiä liittyen kyseiseen aihealueeseen. Jokainen vastaus pisteytetään ja jokaiselle teemalle lasketaan oma keskiarvo. Kaikkien teemojen yhteenlaskettu pistemäärä antaa yleisen arvosanan toimintakyvystä asteikolla 1-4. Säännöllisellä toimintakykymittarin täytöllä saadaan ajantasaista tietoa laitoshoidon vaikutuksesta nuoren toimintakykyyn. Tarkoitus on täyttää toimintakykymittari aina nuoren saapuessa laitoshoittoon, sekä aina hoitajaksojen välillä, kuitenkin soveltaen kunkin nuoren sijoituksen keston.

Toimintakykymittari on suunniteltu vastaamaan nimenomaan tämän tietyn lastensuojelulaitoksen, Poijukodit Oy:n tarpeeseen ottamalla huomioon kyseiseen laitokseen sijoitettavien lapsien ja nuorien tuen tarpeet. Laitokseen sijoitetaan vakavasti oireilevia lapsia ja nuoria. Toimintakykymittaria ei ole tarkoitus jakaa ulkopuolisille, sillä mittari on kehitetty vastaamaan tilaajan tarpeita, eikä näin ollen välttämättä ole luotettava työkalu muiden samankaltaisen yritysten kohdalla. Työkalu jää yrityksen käyttöön osana kuntoutusta ja hoidon arviointia.

4.1 Toimintakyky

Toimintakyky on olennainen osa ihmisen hyvinvointia. Se tarkoittaa ihmisen fyysisiä, psyykkisiä ja sosiaalisia edellytyksiä selviytyä hänelle itselleen tärkeistä ja välttämättömistä arkisista asioista sekä jokapäiväiseen elämään liittyvistä asioista. Näitä ovat esimerkiksi työ, opiskelu, itsestään ja toisista huolehtiminen sekä harrastukset. Ihmisen toimintakykyyn vaikuttaa olennaisesti myös ympäristön myönteiset ja kielteiset vaikutukset. Voidaan ajatella, että esimerkiksi mahdollisuus virikkeelliseen toimintaan harrastusten muodossa lisää fyysistä – mutta myös sosiaalista toimintakykyä. Ihmisten toimintakykyä ja arjessa selviytymistä voidaankin tukea esimerkiksi asuin- ja elinympäristöön liittyvillä tekijöillä, toisten ihmisten avulla ja tuella sekä erilaisilla palveluratkaisuilla. Hyvä fyysinen, psyykinen ja sosiaalinen toimintakyky sekä näitä asioita tukeva ja kehittävä ympäristö auttavat ihmisiä voimaan paremmin ja löytämään oman roolinsa yhteiskunnassa. (THL 2018). Toimintakyky koostuu siis monesta eri tekijästä. WHO:n määritelmän mukaan ne ovat fyysinen terveys, psyykinen terveys sosiaalinen terveys. Yhdessä nämä kaikki osa-alueet vaikuttavat terveyden ja hyvinvoinnin määrittämiseen. Jos esimerkiksi yhdellä osa-alueella on puutteita, niin muiden osa-alueiden hyvinvointi luo ihmiselle kokemuksen pärjäämisestä ja toimintakyvystä. (Kimpisen koulu 2018.)

4.2 Mitattavat teemat

Toimintakykymittarissa näkyvät teemat ovat syntyneet yhteistyössä työyhteisön kanssa käydyn keskustelun pohjalta. Tässä luvussa avaan sitä, mitä milläkin teemalla tarkoitetaan ja minkä takia teema on osana toimintakykymittaria.

Fyysinen hyvinvointi ja toimintakyky

Fyysinen hyvinvointi on otettu erillisenä osanaan sen vuoksi, että lähestulkoon kaikki muut teemat käsittelevät psyykkiseen puoleen liittyviä asioita lähemmin. Myös fyysistä toimintakykyä on syytä tarkastella hieman, sillä fyysisellä toimintakyvyllä on vaikutusta päivittäiseen hyvinvointiin ja terveyteen. Fyysisellä toimintakyvyllä tarkoitetaan kehon ja elimistön toiminnallista kykyä suoriutua fyysisistä ponnistelua edellyttävistä

tehtävistä (Opetushallitus 2018). En koe, että tässä toimintakykymittarissa täytyy mitata lasten ja nuorten fyysistä toimintakykyä hirveän tarkasti jokainen urheilulaji tai fyysinen kolotus läpikäyden. Keskityn mittarissa mittaamaan peruskouluikäisten elämään läheisesti liittyviä fyysisen toimintakyvyn osa-alueita, joilla on merkitystä sijoitettujen lasten arjen sujumisen kannalta. Ottaen huomioon toimintakykymittarin käyttöympäristön, olisi melko turhaa ja ajanhukkaa keskittyä tarkastelemaan lasten ja nuorten 1500m juoksun aikaa tai tarkastella tehtyjen vatsalihasten määrää. Ne eivät mielestäni ole ajankohtaisia asioita sijoitettujen lasten toimintakyvyn seurannassa. Tärkeämpää tässä vaiheessa on saada tietoa perus asioista, jotka liittyvät fyysiseen toimintakykyyn.

Fyysinen toimintakyky on kykyä liikkua omin voimin, harrastaa ja huolehtia päivittäisistä toimista. Normaalin fyysisen toimintakyvyn ansiosta lapsi ja nuori jaksaa kulkea esimerkiksi koulu ja harrastusmatkan omin avuin ja esimerkiksi kirjoittaminen ja piirtäminen sujuvat ilman ongelmia. Hyvä fyysinen kunto mahdollistaa sen, että jaksetaan harrastaa jotain vielä koulun ulkopuolella. Lisäksi monipuolinen ja terveellinen ruokavalio sekä riittävä unen saanti auttavat jaksamaan arkipäivän rasituksia paremmin ja näiden asioiden ollessa kunnossa, myös fyysinen toimintakyky kohenee. Kestävyys, liikkuvuus, nopeus, voima ja taitavuus ovat fyysisen toimintakyvyn osa-alueita, joita on mahdollista kehittää harjoittelulla. Yleinen suositus on, että lapsi liikkuu joka päivä vähintään tunnin niin, että hengästyy ja hikoilee. Tällöin fyysinen toimintakyky kehittyy ja pysyy riittävän hyvänä, jotta jaksaa ilman suuria ponnisteluja koulussa ja vapaa-ajalla. (Opetushallitus 2018).

Tunnetaidot

Omien tunteiden havainnointi ja tiedostaminen on tunnetaitojen ja itsetuntemuksen perusta. Näitä taitoja tarvitaan myös toisten ihmisten tunteiden hahmottamisessa sekä vuorovaikutuksessa muiden kanssa. Jos ei ole kykenevä käsittelemään tai näkemään omia tunteitaan, on hankala ymmärtää toistenkaan tunteita. Tunteiden ymmärtäminen auttaa myös hahmottamaan syy – seuraus suhdetta. Jos ei ymmärrä tunteita tai näe niiden syitä ja seurauksia, on riskinä ajautua tunteiden valtaan.

Tunneilmaisu tarkoittaa sitä, että henkilöllä on kyky tuoda julki ne tunteet, jotka tarvitsevat ilmaisua. Käytännössä tämä tarkoittaa kykyä näyttää myönteisiä tunteita, sekä sitä, että osataan ilmaista ikävämpiäkin tuntemuksia niin, että ne eivät muutu vahingoittaviksi. Myönteinen, turvallinen ja hyväksyvä ilmapiiri syntyy tunteiden monipuolisen näyttämisen avulla. Turvallinen ympäristö mahdollistaa myös hankalien tunteiden näyttämisen ja läpikäynnin. Esimerkiksi omaa heikkoutta koskevat tunteet ovat helpompia ilmaista, kun ilmapiiri on hyväksyvä ja turvallinen. Mahdollisuus siihen, että on hyväksyttävää ja sallittua näyttää kaikki tunteet, tekevät ihmisen kokonaiseksi. (Mielenterveysseura 2018).

Tunteiden säätely on osa tunteiden hallintaa ja itsehillintää: se on kykyä käsitellä tunteita. Tällöin tunteet eivät käy ylivoimaisiksi itselle tai esimerkiksi jossain tietyssä tilanteessa. Tunteiden säätelyn avulla voi välttyä esimerkiksi itsensä tai toisen satuttamiselta. Itsensä satuttaminen on melko näkyvä piirre osassa Poijukodin asiakkaita. Raivon vallassa saatetaan hakata omaa päätä seinään tai lyödä itseään kasvoihin. Myös viiltely tai sen yritykset ovat olleet näkyvässä asemassa. Kyvyttömyys tunteiden säätelyssä voi aiheuttaa hallitsemattomia tunteenpurkauksia, ajautumista tunteiden vietäväksi ja vaarana voi olla myös se, että hankalia tunteita jäädytään vatvovaan turhan pitkäksi ajaksi itsekseen. Kyky säädellä omia tunteita rakentaa positiivista minäkuvaa, lisää itseluottamusta sekä tavoitteellisen toiminnan mahdollisuuksia ja edellytyksiä. Hyvä tunteiden säätelijä on helpommin sinut itsensä kanssa ja hänen on helpompaa sietää pettymyksiä. Myös perus arjessa toimiminen helpottuu, kun ei elä pelkästään tunteiden armoilla. Tunteet ovat läsnä jokapäiväisessä arjessa ja ne vaikuttavat esimerkiksi päätöksiin ja ohjaavat toimintaamme. Tunteet kertovat esimerkiksi tietoa siitä, mikä on innostavaa tai vähemmän innostavaa. (Mielenterveysseura 2018).

Suurella osalla Poijukodin asiakkaista on ongelmia tunteiden hallinnassa ja säätelyssä. Osalla lapsista ja nuorista tunnetaitojen puutteellinen käsittelykyky näkyy raivo-kohtauksina, itsensä satuttamisena tai huutamisena, kun tunteita ei osata hillitä tai sanoittaa. Toiset taas saattavat jäädä vatvomaan ahdistavia tuntemuksia itsekseen tekemättä asialle mitään. Pettymyksiä saattaa olla vaikea käsitellä ja sietää. Lapsilla ja nuorilla on selkeästi näkyviä ongelmia tunteiden säätelyssä, sanoittamisessa ja

käsittelyssä. Tämän vuoksi on tärkeää seurata tunnetaitojen kehittymistä laitoshoidon aikana.

Itsestään huolehtiminen

Itsestään huolehtiminen on valittu teemaksi sen vuoksi, että arkisten asioiden hoitaminen itsenäisesti tuottaa lähes kaikille asiakkaille hankaluuksia ja tukea tai ohjausta tarvitaan asiasta ja lapsesta riippuen useasti päivässä. Tässä yhteydessä itsesään huolehtimisella tarkoitetaan esimerkiksi peseytymistä, hampaiden pesua, kynsien leikkausta, puhtaita vaatteita, huoneen siisteyttä, unirytmää ja ruokailua. Nämä ovat asioita joita jo itse havainnoin harjoittelun aikana toimintakykymittari mielessäni. Keskustelut työyhteisön kanssa vahvisti omaa ajatustani siitä, että itsestään huolehtimisella täytyy olla oma osa-alueensa toimintakykymittarissa. Osalla asiakkaista asioiden hoitamatta jättämisessä on kyse silkasta laiskuudesta ja viitsimättömyydestä, mutta osa ei välttämättä edes ymmärrä, että esimerkiksi hampaat tulisi pestä joka päivä. Viitsimättömyys ja tietämättömyys ovat eri asioita, mutta lopputulos on sama. Laitoshoidon tehtävänä on tukea lapsia ja nuoria arkisissa asioissa ja pyrkiä saamaan ”perus asiat” luontevaksi osaksi asiakkaiden arkea. Tämän vuoksi on tärkeää seurata kuinka ohjaus ja neuvonta tässä kategoriassa toimii. Yksi tärkeä tavoite kuntouttavassa laitoshoidollisessa lastensuojelulaitoksessa on saada asiakkaille ymmärrys siitä, mitä kaikkea kuuluu itsestään huolehtimiseen ja minkä takia. Sitä varten ohjaajat siellä ovat: antamassa ohjausta ja eväitä myös tulevaisuutta, ei pelkästään sitä hetkeä varten.

Käyttäytyminen

Pohdin aluksi, että käyttäytymisen olisi voinut käsitellä osana tunnetaitoja, sillä tunteiden hallinnalla ja käyttäytymisellä on yhteys. Tiedonkeruun jälkeen tulin kuitenkin siihen lopputulokseen, että käyttäytyminen on syytä käsitellä toimintakykymittarissa omana osa-alueenaan. Poijukodin lapsilla ja nuorilla on useita käyttäytymiseen liittyviä haasteita, joten koen että tärkeimmät niistä on syytä olla esillä toimintakykymittarissa omana osa-alueenaan. Lisäksi työyhteisön kanssa käyty keskustelu vahvisti ajatuksiani. Suurimmat haasteet käyttäytymisessä on havaintojeni mukaan nimenomaan käytöksen hallinta tunnekuohussa. Myös keskittyminen ja ohjeiden kuuntelu

sekä noudattaminen on tärkeässä roolissa. Työyhteisön mielestä on tärkeää käsitellä myös toisten huomioon ottamista sekä anteeksi pyytämisen taitoa.

Sosiaaliset suhteet

Ihmiset tarvitset muita ihmisiä ja sosiaalista kanssakäymistä kaikissa elämänsä vaiheissa. Toisten ihmisten merkitys yksilön terveydelle ja hyvinvoinnille ei rajoitu pelkästään lapsuusaikaan vaan sosiaalisia suhteita tulisi vaalia läpi elämän. Toisilta ihmisiltä saatu tuki ja apu lisäävät terveyttä kaikilla elämän osa-alueilla ja sosiaalisesti aktiiviset ihmiset voivat yleisesti hieman paremmin kuin sosiaalisesti passiivisemmat ihmiset. Sosiaalisten suhteiden kautta saadun tuen tiedetään olevan yhteydessä fyysiseen ja psyykkiseen terveyteen sekä kuolleisuuteen. Tuki voi olla esimerkiksi tunne - eli henkistä tukea, käytännön apua, tietoa tai arvonantoa. Yksikin hyvä ystävyys tai muu ihmissuhde voi tarjota riittävästi tukea yksilölle. (Terveyskirjasto 2018).

Poijukodin asiakkailla on vaihtelevia suhteita perheeseensä. Osa on todella läheisiä ja hyvissä väleissä, toisilla välit saattavat olla vähän viileämmät ja puheyhteys voi olla hankalaa tai perheenjäsenen läsnäolo saattaa aiheuttaa esimerkiksi levottomuutta tai ahdistusta. Tarkoitus on kunkin perheen tilanne huomioon ottaen vahvistaa ja lähentää perheenvälistä vuorovaikutusta sekä pyrkiä selvittämään ja korjaamaan mahdollisia epäkohtia tilanteen niin salliessa. Poijukoti mahdollistaa perheen vierailun laitoksessa käytännössä niin usein kun perhe vain haluaa ja jopa yöpyminen on mahdollista läheisellä yrityksen asunnolla. Tämä helpottaa suunnattomasti niitä perheitä, jotka asuvat kauempana Kuopiosta. Suhteita perheeseen pyritään vaalimaan kaikin keinoin. Poijukodin asiakkailla on usein myös hoitokontakti esimerkiksi psykiatriin ja oma sosiaalityöntekijä kuuluu olennaisena osana lasten ja nuorten sosiaaliseen verkostoon. Lisäksi omaohjaaja työskentely Poijukodilla on tiivistä ja sen yhtenä tarkoituksena on vahvistaa luottamusta työntekijän ja asiakkaan välillä. Tämän vuoksi myös omaohjaajatyöskentelyä ja sen merkitystä sekä hyötyä on hyvä käydä läpi toimintakykymittarissa. Kaverisuhteiden merkitys lapsien ja nuorien elämässä on merkittävä. Tämän havainnoin selkeästi harjoitteluaikani. Lapset olivat silminnähden onnellisia, kun oli aika lähteä tapaamaan kaveria ulos. Osa sanoikin kesällä, että toivoisi koulun jo alkavan, sillä siellä on oman ikäistä seuraa ja juttukavereita. Joskus joku lapsi tai nuori saattaa olla oman tilanteensa vuoksi poissa koulusta useita kuukausia,

kuinka tämä vaikuttaa esimerkiksi kaverisuhteisiin? Näitä asioita sekä sosiaalisten vuorovaikutussuhteiden kehittymistä toimintakykymittarissa halutaan seurata ja selvittää.

Itsetunto ja minäkuva

Itsetunnossa on kyse siitä, kuinka ihminen itse arvostaa itseään. Se on oman itsensä hyväksymistä ja uskoa omaan mahdollisuuksiin. Hyvän itsetunnon tunnusmerkkejä ovat totuudenmukainen minäkuva, jolloin ihminen tunnistaa omat vahvuutensa, sekä kykenee samaan aikaan tunnistamaan myös omia heikompia puoliaan. Itsenäisyys omaa elämää koskevissa ratkaisuissa ja käsitys siitä, mitä itse kulloinkin haluaa kertoa hyvästä itsetunnosta. Tällöin ihminen kykenee elämään omaa elämäänsä haluamallaan tavalla, ottamalla samalla muut huomioon sekä pystyy käsittelemään elämässä vastaan tulevia pettymyksiä ja epäonnistumisia. Heikko itsetunto puolestaan on usein yhteydessä esimerkiksi masennukseen, ahdistuneisuuteen ja sosiaalisiin pelkoihin. Minäkuva taas vastaa kysymykseen siitä, millainen minä olen. Mikä on ihmisen käsitys omasta itsestä ja suhteesta ympäröivään maailmaan? Vuorovaikutuksessa muilta ihmisiltä saatu palaute voi muokata minäkuvaa, sillä se kehittyy ja muuttuu koko elämän ajan. Palaute omasta toiminnasta ja persoonasta muokkaa minäkuvaa joko positiiviseen tai negatiiviseen. Joskus ihmisellä voi olla negatiivinen näkemys omista kyvyistään. Tämän seurauksena lapsi tai nuori voi esimerkiksi pelätä epäonnistumista niin paljon, että ei uskalla edes yrittää. Hän voi suhtautua elämään varauksellisesti ja vältellä erilaisia haasteita. Myönteinen minäkuva antaa eväät suhtautua elämään avoimesti ja rohkeasti. (Verner 2019). Kuntoutuksen tavoitteena on tukea lapsia ja nuoria elämän eri osa-alueilla, jotta itsetunto vahvistuisi ja minäkuva paranisi. Uusin asioihin kannustaminen, esimerkiksi harrastuksen aloittamisen muodossa ovat osa ohjaajan työtä. Kannustamisella, kehumisella ja positiivisen palautteen annolla on toivottavasti vaikutusta lapsen tai nuorten minäkuvan muovautumiseen.

Koulu ja opiskelu

Yleisesti ottaen kaikki Poijukodin lapset ja nuoret käyvät koulua. Jokaisen lapsen koulunkäynti räätälöidään yhteistyössä koulun kanssa lasta palvelemalla tavalla. Jotkut lapset käyvät tavallisella luokalla ja osalle on pienryhmäopetusta. Satunnaisesti saattaa olla tilanteita, että sijoitettu nuori ei oman tilanteensa vuoksi pysty käymään koulua hetkeen. Tällöin hän viettää päivänsä Poijukodilla ja tekee etänä koulutehtäviä oman vointinsa mukaan.

Koulu ja opiskelu kohdassa halutaan selvittää lapsen motivaatioita ja jaksamista koulussa. Kouluun herääminen, aikataulujen noudattaminen, läksyt, sosiaaliset tilanteet jne. voivat olla kuormittavia nuorelle, joka painii muidenkin ongelmien kanssa ja arki-asiatkin saattavat olla haastavia. Tärkeintä on nuoren oma vointi ja oma kokemus siitä, kuinka hän jaksaa. Koulusta aiheutuva lisästressi ei ole nuoren kuntoutumiselle hyväksi. Mikäli tietoon tulee, että koulu käy hetkittäin liian raskaaksi, on koulusta tulevaa painetta mahdollista lievittää. Tähän voi olla ratkaisuna esimerkiksi lyhennetyt koulupäivät tai mahdollista päästä lepäämään hetkeksi kesken koulupäivän. Tiivis ja ajantasainen yhteistyö puolin ja toisin koulun kanssa on avain asemassa.

4.3 Mittarin kehittäminen

Uuden toimintakykymittarin kehittämiseen liittyy useita vaiheita, jotka kaikki kannattaa tehdä huolella. Oikopolkuihin sortuminen kehittämisvaiheessa johtaa heikkoon mittariin, jonka mittausominaisuuksiin eli reliabiliteettiin ei voi luottaa. (THL 2018). Tässä osiossa esittelen lyhyesti uuden toimintakykymittarin kehittämisvaiheeseen liittyviä osa-alueita ja sen, kuinka nämä osa-alueet ovat näkyneet minun kehittämistyössäni.

Mitä toimintakyvyn ominaisuutta mitataan?

Mittarin kehittäjän on määriteltävä, mitä ilmiötä, asiaa tai ominaisuutta halutaan mitata. Haluttu ominaisuus tulee purkaa auki ja se on kannattavaa rajata selkeästi. Kun mittaria myöhemmin testataan, selvitetään miten hyvin se kattaa halutut ominaisuudet. Tämän vuoksi on tärkeää määritellä mitattava osa-alue. (THL 2018). Omassa

työssäni olen määritellyt mitattavat asiat ”teemoiksi”. Nämä teemat syntyivät yhteistyössä työyhteisön kanssa ja ne on avattu auki edellisessä luvussa.

Kohderyhmä

Seuraavaksi määritellään mittarin kohderyhmä. Omassa tapauksessani kohderyhmän määrittely tapahtui ennen ensimmäistä vaihetta, sillä opinnäytetyön tilaaja – lastensuojelun laitoshoidon erityisyksikkö, oli ensimmäinen asia, joka minulle oli selvillä. Tämän vuoksi en voinut määritellä mitattavia ominaisuuksia ensin. Kohderyhmä kertoo paljon esimerkiksi mittarin kysymysten muodosta ja asettelusta. On selvää, että lapsille kehitettävä mittari eroaa aikuisille kehitettävästä mittarista. Hyvin usein, kuten tässäkin tapauksessa on tarpeen kehittää mittari jollekin tietylle kohderyhmälle, jotta kohderyhmän erityispiirteet tulee huomioon otetuksi. Esimerkiksi halvaantunut ihminen, pikajuoksija tai vapautunut vanki kokevat varmasti eriasiat merkityksellisinä omassa toimintakyvyssään. (THL 2018). Oma kohderyhmäni rajautui laitoshoidon sijoitettuihin lapsiin ja nuoriin. Se, että heidät on sijoitettu laitoshoidon erityisyksikköön, kertoo jotain toimintakyvystä ja antaa osviittaa siitä, että heidän toimintakyvysään on jotain erityistä huomioitavaa.

Mittaamisen tarkoitus

Mittaamisella on oltava jokin tarkoitus. Onko tarkoituksena esimerkiksi erotella sairaat terveistä? Tällöin mittarin tehtävä on erottaa ryhmät toisistaan. Halutaanko mitaamisella seurata ajan mukana tapahtuvia muutoksia esimerkiksi kuntoutuksen jälkeen? Tässä tapauksessa mittarilta tarvitaan herkkyyttä tunnistaa yksilölliset muutokset. (THL 2018). Kehittämäni mittarin tarkoitus olisi selvittää kuntoutuksen toimivuus ja hyöty kunkin lapsen ja nuoren osalla.

Mittaamenetelmän valinta

Ihminen voi itse vastata kyselyyn esimerkiksi omasta koetusta jaksamisestaan hikiliikunnassa tai muusta toiminnasta. Ihmisiä voidaan haastatella samasta asiasta tai hänen urheilusuoritustaan voidaan myös testata erilaisilla toimintakykyä mittaavilla testeillä. Samaa asiaa on siis mahdollista mitata monella erilaisella tyyllillä. Mittaria

kehittäessä on tärkeää valita sopiva mittausmenetelmä. (THL 2018). Omaan työhöni olen valinnut mittausmenetelmäksi kyselylomakkeen. Mielestäni kyselylomake vastaa parhaiten tämän kehittämistehtävän tarpeisiin, sillä pystyn muotoilemaan kysymykset oikeanlaisiksi ja valitsemaan juuri ne kysymykset, joilla on tärkeä rooli toimintakyvyn kannalta tässä ympäristössä.

Kysymykset, vastausasteikot ja pisteytys

Kyselylomakkeeseen on muotoiltava sopivat kysymykset halutun ominaisuuden mittaamiseksi. On hyvä, jos kysymyksiä on alussa runsaasti. Tällöin on mahdollisuus valita asiayhteyteen parhaiten sopivimmat kysymykset. Kysymyksiä tulisi kerätä muista samaa asiaa mittaavista mittareista, keksiä itse sekä haastatella alan asiantuntijoita kyseisestä ominaisuudesta. Näin olen toiminutkin, sillä osallistin työyhteisöä teemoihin liittyen sekä benchmarkingin avulla sain hyviä vinkkejä aiemmin kehitetyistä toimintakykymittareista. Kun kysymykset valittu ja muotoiltu, on päätettävä vastausvaihtoehdot sekä suunnitella pisteytys. Pisteytystä mietittäessä on määriteltävä se, kuinka mittarin kokonaistulos muodostuu. Kysymysten alkuperä ja sekä valintaprosessi on tärkeää dokumentoida. (THL 2018). Omassa työssäni olen noudattanut kaikkia näitä ohjeita ja jokainen työvaihe on esillä tässä raportissa. Etenkin alan asiantuntijoiden näkemykset olivat omassa työssäni tärkeässä roolissa.

Pilotointi ja kenttätestaukset

Pilotointi tarkoittaa kehitetyn mittarin testausta pienellä kohderyhmällä. Pilotoinnin seurauksena mittariin voi tulla muutoksia, joten pilotointi olisi suotavaa uusia niin monta kertaa kuin muutoksia ilmaantuu. On tärkeää testata kumpaakin tiedonkeruumuotoa, jos kysymyksiin on tarkoitus vastata kahdella tapaa - itsenäisesti ja asiakasta haastatteleamalla. (THL 2018). Omassa tapauksessani mittarin pilotointi jää tilaajan vastuulle ja tämä oli kummankin osapuolen tiedossa jo opinnäytetyön alkuvaiheessa. Aika opinnäytetyön työstöön on rajallinen eikä mitenkään riitä mittarin viralliseen pilotointiin. Tarkoitukseni on kehittää tilaajalle toimintakykymittarin pohja, eli kaavake. Virallisen kaavan mukaan pilotoinnin jälkeen mittarille tehdään kenttätestaus jonka tarkoituksena tarkastella kysymysten toimivuutta ja määrää. Se antaa myös tietoa mahdollisesti puuttuvien vastauksien määrästä ja yksittäisten kysymysten pisteiden

jakaumista. Kenttätestauksen avulla saadaan selville se, antavatko kysymykset sen tiedon jota halutaan. Tai käytetäänkö kaikkia vastausvaihtoehtoja? Jos näin ei tapahdu, on hyvä muotoilla kysymykset uudelleen tai poistaa epäsoyvät kysymykset. (THL 2018).

4.4 Pisteytys ja arvio toimintakyvystä

Aiemmin esiteltyjen teemojen ja henkilökunnan kanssa käytyjen keskustelujen pohjalta olen kehittänyt kuhunkin teemaan viisi toimintakykyä mittaavaa kysymystä. Kysymyksiä muotoutui aluksi hieman enemmän, mutta valikoin itse mielestäni sopivimmat. Myös pisteytyksen suunnittelin itse parhaaksi katsomallani tavalla. Täytin toimintakykymittaria testimielissä muutamaan otteeseen, laskin pisteet ja vertailin. Päädyin siihen, että paras ja selkein vaihtoehto on, jos vastaukset ja teemat pisteytetään 1-4 ja myös loppuarvio kokonaistoimintakyvystä annetaan arvosanalla 1,2,3 tai 4.

Kysymyksistä saatavat pisteet ja selitys:

1= tarvitsee paljon tukea/harjoitusta

2= tarvitsee hieman tukea/harjoitusta

3= pärjää kohtalaisesti

4= pärjää hyvin

Itse mittarissa vastausvaihtoehdot on muokattu vastaamaan kysymystä, mutta idea ja pisteytys on sama. 1= huonoin ja 4= parhain.

Jokainen toimintakykymittarin vastaus pisteytetään 1-4. Kaavakkeessa on seitsemän alaotsikkoa, eli teemaa. Kunkin teeman alla on viisi toimintakykyä mittaavaa kysymystä. Kaavake täytetään yhteistyössä ohjaajan kanssa. Kaavakkeen voi täyttää myös niin, että lapsi täyttää oman ja ohjaaja oman. Lopuksi voi keskustella mahdollisista eroavaisuuksista. Kun kaavake on täytetty, jokaiselle teemalle katsotaan oma arvio toimintakyvystä sekä yhteinen arvio toimintakyvystä kaikki osa-alueet huomioon.

Yhdestä teemasta on mahdollista saada 5-20 pistettä. Arvio toimintakyvystä teemoit-
tain saadaan laskemalla teeman pisteet yhteen. Tämä antaa arvion teeman toiminta-
kyvystä asteikolla 1-4.

5-8p = 1

heikko toimintakyky / suuret tuen tarpeet

9-12p = 2

osittain heikentynyt toimintakyky / tarvitsee melko paljon tukea

13-16p = 3

kohtalainen toimintakyky / tarvitsee satunnaisesti tukea/ohjausta

17- 20p = 4

hyvä toimintakyky / tuen tarve melko olematon

Kokonaisarvio toimintakyvystä saadaan laskemalla kaikki pisteet yhteen.

35-60p = 1

heikko toimintakyky / suuret tuen tarpeet

61-90p = 2

osittain heikentynyt toimintakyky / tarvitsee melko paljon tukea

91-120p = 3

kohtalainen toimintakyky / tarvitsee satunnaisesti tukea/ohjausta

121-140p = 4

hyvä toimintakyky / tuen tarve melko olematon

Kokonaispisteiden arvion suunnittelin niin, että nelostason toimintakyky on hankalin
saavuttaa suhteessa muihin. Tätäkin on onneksi mahdollista muokata, kun käyttöko-
kemuksien myötä tulevat pistejakaumat selviävät.

Halusin pitää itse mittarin mahdollisimman yksinkertaisena, jotta etenkin lapsien on helppo tulkita sitä. Yksinkertaisuus myös edesauttaa sitä, että jokainen työntekijä tulkitsee toimintakykymittaria suht samalla tavalla. Olen pyrkinyt muotoilemaan kysymykset ja vastausvaihtoehdot niin, että ne ovat mahdollisimman helppo ymmärtää. Mahdollisten toimintakykyä korjaavien ja kohentavien toimenpiteiden keksiminen jää työyhteisön mietittäväksi. Kutakin lasta ja nuorta on suositeltavaa käsitellä tapauskohtaisesti, eikä pisteitä ole kannattavaa vertailla muiden lasten ja nuorten tulosten kanssa. Mikäli muutaman toimintakykymittarin täyttökerran jälkeen havaitaan pistejakauman olevan epäsopiva, voivat työyhteisön jäsenet itse jaotella pisteet parhaaksi kokemallaan tavalla tai muokata kysymyksiä.

5 LOPUKSI

Opinnäytetyö on mielestäni onnistunut kokonaisuus. Olen tyytyväinen lopputulokseen ja käyttämiini tiedonkeruumenetelmiin. Erityisen tyytyväinen olen siihen, että sain itse kehitettyä ja tuotettua jotain uutta ja tarpeellista. Tavoitteenani oli tehdä tilaajaa palveleva tuotos, eikä se olisi onnistunut ilman työyhteisön osallisuutta. Nyt tilaajalla on käytössään työväline, jonka avulla he pystyvät tekemään työtään vieläkin paremmin. Toivon, että toimintakykymittarista on työyhteisölle sen toivomaa hyötyä ja se jää yritykselle käyttöön sellaisenaan tai muokattuna. Lisäksi toivoisin, että opinnäytetyön avulla myös yhteisöpedagogien osaaminen lastensuojelun piirissä sekä lastensuojelutyön kehittämisessä tulisi enemmän näkyväksi. Sosionomit ovat erittäin haluttuja lastensuojelutyön kentällä ja yleinen ilmapiiri on edelleen hieman sosionomeja suosivampaa työllistymisen näkökulmasta. Onko tämä tietämättömyyttä työnantajien puolelta? Esimerkiksi työpaikkailmoituksissa mainitaan aina kelpoisuusehtona sosionomi ja yhteisöpedagogia ei mainita sanallakaan - vaikka yhteisöpedagogi on Valviran mukaan aivan yhtä pätevä toimimaan ohjaajana lastensuojelutyössä. Yksi tavoitteeni onkin, että tämän opinnäytetyön avulla yhteisöpedagogin osaaminen ja ammattitaito tulisi tutummaksi ja näkyvämmäksi myös työnantajille lastensuojelutyön kentällä. Yhteisöpedagogin osaaminen ja ammattitaito on selkeästi tuntemattomampaa työnantajien silmissä verrattuna sosionomeihin. Toivon tämän eron hälvenevän tämän opinnäytetyön myötä. Kokonaisuutena tämä kehittämistyö todistaa sen, että yhteisöpe-

dagogin ammattitaito soveltuu myös vaativaan lastensuojelutyöhön. Yhteisöpedagogi osaa tukea lasten ja nuorten toimintakykyä vaativassakin lastensuojelutyössä ottamalla huomioon kunkin yksilön kokonaistilanteen. Lisäksi opinnäytetyö todistaa yhteisöpedagogin ammattitaidon riittävän kehittämään lastensuojelutyötä sekä asiakkaiden kuntoutumista edistäviä menetelmiä. Valmis opinnäytetyö osoittaa yhteisöpedagogin pätevyyden myös tuleville työnantajille lastensuojelun piirissä sekä lisää yhteisöpedagogien arvostusta lastensuojelun työkentällä.

Prosessina työtä oli mielenkiintoista tehdä, sillä lastensuojelu itsessään sekä siihen liittyvät tekijät kiinnostavat minua aihealueena todella paljon. Työtä tehdessä huomasin sen, että työ etenee paljon verkkaisemmin, jos aihe on kiinnostava. Ainoa hankaluuksia tuottanut asia oli aika, joka meinasi loppua hyvästä aikataulutuksesta huolimatta kesken. Opin työtä tehdessäni sen, että varsinkin jotain uutta kehitettäessä on syytä noudattaa aiemmin laadittua aikataulua.

5.1 Toimintakykymittarin eettisyys

Toimintakykymittarin tarkoitus ei ole lokeroida lapsia eri kategorioihin toimintakyvyn perusteella. Lastensuojelun asiakkuus ja etenkin kodin ulkopuolelle sijoittaminen sekä laitoksessa asuminen voivat jo itsessään aiheuttaa lapsessa ahdistuksen, häpeän tai pystymättömyyden tunteita. Lapsi tai nuori voi kokea olevansa epäonnistunut, koska ei saa tai voi asua kotona. Mittarin tarkoitus ei ole lisätä lapsen kykenemättömyyden tunnetta toimintakyvyn osalta. Toimintakyvyssä tapahtuvien muutosten seuranta on olennainen ja tärkeä osa laitoshoidtoa. Laitoshoidon koko idea perustuu toimintakyvyn kohenemiseen, joten toimintakyvyssä tapahtuvia muutoksia on välttämättä seurata. Tämän vuoksi työntekijöillä on suuri ja vastuullinen rooli toimintakykymittarin eettisyyden kannalta.

Lapselle voi rehellisesti kertoa, mikä mittarin tarkoitus on. Työntekijän tulee pystyä lukemaan ja havainnoimaan lasta ja hänen tuntemuksiaan mittaria täytettäessä. Jos lasta alkaa ahdistaa, niin työntekijän olisi syytä lopettaa tilanne ja palata asiaan myöhemmin uudelleen. Työntekijä voi omalla toiminnallaan, käytöksellään ja asenteellaan vaikuttaa lapsen kokemukseen mittarista. On tärkeää, että mittaria täytettäessä

ilmapiiri ei ole arvosteleva ja tuomitseva. Mittarin tarkoitus ei ole lisätä lapsen ahdistusta, eikä varsinkaan vertailla lapsia toisiinsa tulosten perusteella. Eettisyyden toteutumisen kannalta olisi hyvä, että mittaria täytettäisiin sellaisen työntekijän kanssa, joka on lapselle ennestään tuttu ja jonkinlainen luottamussuhde olisi syntynyt. Näin asioista on helpompi keskustella ja lapsi tuntee olonsa turvalliseksi tutun aikuisen seurassa. Jo sillä, että työntekijä valmistautuu tilanteeseen etukäteen, on merkitystä. Itse keskustelutilanteesta voi yrittää tehdä mahdollisimman mukavan ja ”epävirallisen”. Taustalla voi soida vaikka rentouttavaa musiikkia ja kysymyksiin voi yrittää saada vastauksia yleisen keskustelun turvin. Lapset ja nuoret saattavat ajatella, että heitä vain arvostellaan, jos paperista luetaan kysymys kerrallaan, ympyröidään vastaus ja siirrytään seuraavaan. Tämä ei ole eettisyyden toteutumisen kannalta oikea toimintatapa. Mittarin kehittäjänä toivoisin, että lapsia ei kohdeltaisi pelkästään objektina vaan heidät otetaan osaksi arviointitilannetta. Toimintakykymittarin tarkoitus on palvella tilaajaa, mutta eettisyyden näkökulmasta ajateltuna se voi kääntyä myös tilaajaa vastaan, mikäli työyhteisö ei osaa käyttää mittaria eettisesti oikein. Kaikkien tulee muistaa, että lapset ja nuoret ovat jo valmiiksi haavoittuneita eikä tämän menetelmän ole tarkoitus lisätä heidän ahdistustaan.

5.2 Kehittämismenetelmien arviointi

Pyrin valitsemaan kehittämismenetelmät niin, että pääsen itse tekemään ja tutki-
maan, mutta myös ottaen huomioon tilaajan mielipiteet ja näkemykset. Opinnäyte-
työn lopputulosta ajatellen tilaajan äänellä on suurin merkitys, sillä toimintakykymittari
on heidän tuleva työkalu. Tämän vuoksi oli erittäin tärkeää, että tilaajan näkemykset
ja kokemukset näkyvät työn lopputuloksessa. Mielestäni käyttämäni kehittämismene-
telmät olivat sopivia tähän tarkoitukseen. Tarkoituksenani oli luoda uusi työkalu tilaa-
jalle osaksi kuntoutusta ja hoidon seuranta. Onnistuin mielestäni ottamaan selvää
siitä, millaiselle työkalulle tilaajalla on tarve ja mitä asioita toimintakyvyn muutoksissa
halutaan seurata. En olisi pystynyt tekemään tilaajan tarpeisiin vastaavaa työkalua,
jos tilaajan ääntä ei olisi kuunneltu tai otettu laisinkaan huomioon. Omat havainnoi-
tini auttoivat minua pääsemään alkuun ja aivoriihikeskustelun avulla esiin tullut työyh-
teisön ääni antoi omille havainnoilleni vahvistusta sekä osittain uusia näkökulmia,
joita ottaa huomioon toimintakykymittaria kootessa. Benchmarking oli mielestäni tär-
keä osa työtä, sillä sen avulla sain tietoa siitä, millaisia muut toimintakykyä mittaavat

kaavakkeet ovat olleet ja miten kysymyksiä on muotoiltu. Näitä havaintoja käytin oman työni tukena.

5.3 Toimintakykymittarin arviointi ja kehittäminen

Tilaaaja ottaa valmiin toimintakykymittarin heti käyttöön, mutta opinnäytetyön valmistuessa sitä ei ole vielä ehditty testata. Tästä syystä en voi arvioida toimintakykymittarin toimivuutta käytännössä. Teoriassa toimintakykymittari toimii kuten olen ajatellutkin. Kysymyksiin vastataan, vastaukset pisteytetään ja lasketaan keskiarvo toimintakyvystä. On toki eriasia täyttää toimintakykymittaria oikean asiakkaan kanssa. Luotettavuutta syö se, että jokainen ihminen kokee asiat omalla tavallaan, eli toiselle ”hyvin” voi tarkoittaa toiselle ”kohtalaisesti”. Tämä voi tuottaa haasteita sekä mahdollisesti vaikuttaa toimintakykymittarin luotettavuuteen. Vasta useamman täyttökerran jälkeen on helpompaa arvioida toimintakykymittarin toimivuutta ja luotettavuutta. Useamman täyttökerran jälkeen myös hyöty työyhteisölle on nähtävissä. Ensimmäinen toimintakykymittarin täyttökerta kertoo sen hetkisen arvion toimintakyvystä, mutta jo toisen täyttökerran jälkeen mahdolliset toimintakyvyssä tapahtuneet muutokset ovat nähtävissä. Tällöin työyhteisö ymmärtää paneutua asiakkaan hoitosuunnitelmiin ja tehdä tarvittavat muutokset.

Toimintakykymittaria on mahdollista kehittää eteenpäin. Koska toimintakykymittari on kehitetty ainoastaan tilaajan käyttöön, ei sen muokkauksella ole luotettavuuden kannalta mitään virallista tai valtakunnallista merkitystä. Merkitystä on nimenomaan sillä, että se palvelee tilaajaa. Tämän vuoksi toimintakykymittarin jatkokehittäminen on jopa suotavaa. Esimerkiksi puolen vuoden käytön jälkeen on varmasti havaittu mahdolliset epäkohdat ja esimerkiksi kysymysten asetteluun, vastausvaihtoehtoihin tai pisteytykseen pystyy tekemään jälkikäteen muokkauksia tilaajaa palvelemalla tavalla. Lisäksi tilaajan ajatuksena on saattaa toimintakykymittari graafiseen muotoon, jotta toimintakyvyssä tapahtuvat muutokset olisivat nähtävänä myös graafisena kaaviona. Tässä voisi olla projekti esimerkiksi tietotekniikan opiskelijoille.

Olen itse tyytyväinen aikaansaannokseni ja myös tilaaja on ilmaissut tuotteen olevan tässä vaiheessa sitä, mitä he halusivatkin. Toki kumpikaan ei vielä tällä hetkellä voi

sanoa, kuinka mittari käytännössä toimii. Siksi olenkin iloinen siitä, että toimintakykymittaria voi – ja on melko helppo muokata tarpeen vaatiessa.

LÄHTEET

- Ahonen, Liisa (toim.) 2017. Haastavat kasvatustilanteet – Lämpimän vuorovaikutuksen käsikirja. Jyväskylä: PS-Kustannus
- Ahvenainen, Ossi & Ikonen, Oiva & Koro, Jukka 2002. Johdatus erityiskasvatuksen käytäntöön. 1.-2. painos. Werner Söderström Osakeyhtiö.
- Heino, Tarja 2014. Lastensuojelun tilastot, asiakkaat ja palvelut. Teoksessa Marjatta Bardy (toim.) Lastensuojelun ytimissä. 5.painos. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos
- Heino, Tarja & Hyry, Sylvia & Ikäheimo, Salla & Kuronen, Mikko & Rajala, Rika 3/2016 Lasten kodin ulkopuolelle sijoittamisen syyt, taustat, palvelut ja kustannukset HuosTa-hankkeen (2014–2015) päätulokset. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos
- Hirsjärvi, Sirkka & Remes, Pirkko & Sajavaara, Paula 2008. Tutki ja kirjoita. Keuruu: Otavan Kirjapaino Oy.
- Huotari, Anitta & Tamski, Eeva-Liisa 2013. Tammenterhon tarinoita – kirja valmennuksesta. Mikkeli: Mikkelin kopiopiste Ky
- Innokylä 2018. Viitattu 20.9.2018 <https://www.innokyla.fi/web/malli109565>
- Itä-Suomen yliopisto 2018. Viitattu 15.10.2018 <https://www.uef.fi/benchmarking>
- Jamk.fi 2018. Viitattu 20.9.2018 <https://oppimateriaalit.jamk.fi/yamk-kasikirja/tyoelaman-tutkiva-kehittamistoiminta/projektityo-vs-ns-toiminnallinen-tutkimuksellinen-kehittamishanke-opinnaytetyo/>
- Kimpisen koulu 2018. Viitattu 12.10.2018 <https://peda.net/lappeenranta/peruskoulut/kimpisen-koulu/yl%C3%A4koulu/terveystieto/jari-innanen/terveystieto22/1-terveys/1tm2>
- Lastensuojelun keskusliitto 2004. Valtakunnalliset sijaishuollon laatuksiteerit. Helsinki: Lastensuojelun keskusliitto ry
- Lastensuojelulaki 417/2007. Viitattu 17.9.2018 <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2007/20070417>
- Lämsä, Anna-Liisa (toim.) 2011. Mieli maasta – masentuneen nuoren kohtaaminen ja tukeminen. Jyväskylä: PS-Kustannus
- Mahkonen, Sami 2010. Lastensuojelu ja laki. 3.painos. Edita Publishing Oy.
- Mielenterveysseura 2018. Viitattu 12.10. <https://www.mielenterveysseura.fi/fi/mielenterveys/itsetuntemus/tunnetaidot/tunnetaitojen-perusteet>
- Opetushallitus 2018. Viitattu 15.10.2018 https://www.edu.fi/move/mika_on_move/mita_on_fyysinen_toimintakyky
- Oppariapu 2018. Viitattu 15.10.2018 <https://oppariapu.wordpress.com/benchmarking-vertaisarviointi/>
- Pojjukodit Oy. 2018. Viitattu 18.9.2018 <https://www.pojjukodit.fi/>
- Räty, Tapio 2015. Lastensuojelulaki. Käytäntö ja soveltaminen. 3.painos. Edita Publishing Oy

- Saaranen-Kauppinen, Anita & Puusniekka, Anna. 2006. Viitattu 22.9.2018 Kvali-MOTV - Menetelmäopetuksen tietovaranto. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietovarasto <http://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/>
- Soisalo, Raul (toim.) 2012. Särkyvä mieli – lasten ja nuorten psyykinen oireilu. Suomen psykologinen Instituuttiyhdistys ry.
- Tevere 2018. Viitattu 21.9.2018 <https://tevere.fi/menetelmat/aivoriihi/>
- Terveyskirjasto 2018. Viitattu 12.10.2018 http://www.terveyskirjasto.fi/terveyskirjasto/tk.koti?p_artikkeli=onn00107
- Terveyden ja hyvinvoinninlaitos 2018. Viitattu 19.9.2018 <https://thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/mita-on-lastensuojelu>
- Terveyden ja hyvinvoinninlaitos 2018. Viitattu 12.10.2018 <https://thl.fi/fi/web/toimintakyky/mita-toimintakyky-on>
- Terveyden ja hyvinvoinninlaitos 2018. Viitattu 18.10.2018 <https://thl.fi/fi/web/toimintakyky/toimintakyvyn-arviointi/toimintakykymittarien-kehittaminen#Mittausominaisuudet>
- Terveyden ja hyvinvoinninlaitos 2018. Viitattu 29.10.2018 <https://thl.fi/fi/web/toimintakyky/etusivu/toimia-tietokanta>
- Varjomaailma 2018. Viitattu 19.9.2018 <https://varjomaailma.fi/blogi/tietoisku-4-mita-lastensuojelu>
- Vernerit 2018. Viitattu 12.10.2018 <https://verneri.net/yleis/identiteetti-minakuva-ja-itsetunto>
- Vilkka, Hanna & Airaksinen, Tiina 2003. Toiminnallinen opinnäytetyö. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy

LIITTEET

Liite1 Toimintakykymittarin käyttöohje

TOIMINTAKYKYMITTARIN KÄYTTÖOHJE

Kaavake täytetään ensimmäisen kerran, kun lapsi saapuu yksikköön. Tämän jälkeen kaavaketta on hyvä täyttää uudelleen aina hoitajaksojen välillä, kuitenkin aina suhteutettuna lapsen tilanteeseen ja sijoituksen keston. Säännöllisellä toimintakykymittarin täytöllä mahdolliset toimintakyvyssä tapahtuvat muutokset tulevat näkyviksi. Tämä helpottaa hoidon arviointia ja seurantaa, sekä auttaa huomaamaan mahdolliset hoitosuunnitelmaan tarvittavat muutokset ajoissa.

Kaavaketta voi täyttää kahdella tapaa:

1. Ohjaaja ja lapsi täyttävät kaavakkeen yhdessä. He keskustelevat kysymyksistä ja löytävät näin oikean vastauksen. Tämä on hyvä vaihtoehto silloin, kun halutaan seurata toimintakyvyn muutoksia pidemmällä aikavälillä. On tärkeää, että kaavake täytetään aina samalla tyylillä ja saman ohjaajan kanssa. Näin vastaukset ovat mahdollisimman luotettavia ja toimintakyvyssä mahdollisesti tapahtuvat muutokset tulevat varmemmin esille.
2. Lapsi sekä ohjaaja voivat myös kumpikin täyttää omat kaavakkeensa omien näkemyksiensä mukaan. Tuloksia voi vertailla ja niistä voi keskustella. Lyhyessä sijoituksessa lapsi voi täyttää kaavakkeen itsenäisesti, jotta sen hetkisestä tilanteesta saadaan tietoa.

Kaavake koostuu seitsemästä teemasta, joissa jokaisessa on viisi kysymystä. Jokaisen kysymyksen kohdalla ympyröidään se numero, joka parhaiten kuvastaa toimintakykyä tai tiettyä asiaa. Kuvaus on selitetty vastausvaihtoehdoissa.

Viimeisellä sivulla on arvio toimintakyvystä – osio. Jokaisen teeman pisteet lasketaan yhteen ja merkataan ylös. Teeman yhteenlaskettu pistemäärä antaa arvion kyseisen osa-alueen toimintakyvystä. Lopuksi kaikkien teemojen pisteet lasketaan yhteen ja saadaan kokonaisarvio toimintakyvystä.

Kaavaketta ei ole testattu ennen sen käyttöönottoa, joten muutaman täyttökerran jälkeen mahdolliset epäkohdat tulevat esille. Kysymyksiä ja pistejaottelua voi muokata, mikäli se nähdään tarpeelliseksi myöhemmin.

Liite2 toimintakykymittari

FYYSINEN TOIMINTAKYKY

Harrastan hikiliikuntaa vähintään tunnin joka päivä

1 en ikinä / **2** välillä / **3** melko usein / **4** kyllä

Kuljen koulu - ja harrastusmatkat jalan tai pyörällä

1 en ikinä / **2** välillä / **3** melko usein / **4** aina

Minulla on arkea hankaloittavia kolotuksia ja selittämättömiä kipuja

1 Paljon / **2** Välillä / **3** Harvoin / **4** Ei ollenkaan

Tunnen oloni väsyneeksi ja voimattomaksi tekemään mitään ponnistelua vaativaa

1 melkein aina / **2** joskus / **3** harvemmin / **4** en koskaan

Hengästyn ja väsyn helposti normaalia liikuntaa harrastaessa

1 melkein aina / **2** välillä / **3** harvoin / **4** en koskaan

TUNNETAIDOT

Minun on helppo puhua erilaisista tunnetiloista

1 En yleensä avaudu tunteistani / 2 Riippuu tunnetilasta / 3 melko usein / 4 Pystyn avautumaan helposti

Tunnistan erilaisia tunteita / =tiedostan kun alan hermostua tai olen surullinen/iloinen

- 1 Minun on hankala tunnistaa lähestyvää tunnetilaa
- 2 Tunteiden tunnistaminen ja havainnointi riippuu tunnetilasta ja tilanteesta
- 3 Tunnistan lähestyvän tunnetilan melko usein
- 4 Tunteiden tunnistaminen on minulle helppoa ja tiedostan aina, millaisia tunteita käyn läpi

Pystyn hillitsemään ikäviä tunteita niin, että ne eivät muutu vahingoittavaksi itselle tai muille

- 1 Ikävien tunteiden hillitseminen on hankalaa ja tunnekuohussa satutan usein itseä tai muita
- 2 Ikävien tunteiden hillitseminen ja hallinta on melko hankalaa ja tunnekuohussa paiskon ovia ja heittelen tavaroita. En kuitenkaan satuta itseä tai muita
- 3 Pystyn hillitsemään ikäviä tunteita melko hyvin, joskus harvoin saatan paiskoa ovia
- 4 Ikävien tunnetilojen hallinta on helppoa ja tiedostan kuinka toimia, jotta suurelta tunnekuohulta vältytään

Siedän pettymyksiä ja epäonnistumista

1 huonosti / 2 välillä, jos saan tukea / 3 melko hyvin / 4 Ei mitään ongelmaa!

Ajaudun helposti tunteiden vietäväksi ja saan herkästi hallitsemattomia tunteenpurkauksia. (hillittömät naurukohtaukset, raivokohtaukset, levottomuuskohtaukset, ahdistus jne.)

1 usein / 2 melko usein / 3 harvoin / 4 en koskaan

ITSESTÄÄN HUOLEHTIMINEN

Huolehdi itsenäisesti hygieniastani. (suihkussa käynti, hampaiden pesut jne.)

1 Huonosti / **2** joskus harvoin / **3** lähes aina / **4** aina

Huoneeni pysyy siistinä ja tavarat löytävät oikeat paikkansa

1 Huoneeni menee helposti sotkuiseksi ja jätän tavaroita ja roskia minne sattuu

2 Huoneeni pysyy siistinä päivän tai pari. Saatan piilottaa roskia sängyn alle

3 Huoneeni pysyy melko siistinä

4 Huoneeni on aina perus siisti. Huolehdi aina roskat roskeen ja tavarat paikoilleen

Ymmärrän itsenäisesti vaihtaa vaatteet puhtaisiin

1 En. Yleensä joku huomauttaa, että olisi aika vaihtaa paita

2 Joskus

3 Lähes aina

4 Todellakin, ahdistavaa kulkea likaisissa vaatteissa

Saan riittävästi unta ja nukun hyvin

1 Nukun huonosti lähes joka yö ja olen aina aamuisin väsynyt

2 Muutama yö viikosta on huono

3 Nukun melko hyvin, satunnaisesti saattaa olla huonompia öitä

4 Nukun aina hyvin, eikä lähiaikoina ole ollut mitään ongelmia unensaannissa

Syön riittävästi ja monipuolisesti

1 En, olen huono kokeilemaan uusia juttuja. Annoskoot ovat aika pieniä ja ruokarytmi hukassa.

2 Riippuu päivästä ja siitä, mitä on tarjolla

3 Pyrin lähes aina maistamaan kaikkea ja huomioimaan itse, että saan myös kasviksia

4 Kyllä. Syön joka ruoalla monipuolisesti, oli tarjolla mitä tahansa

___/20p

KÄYTTÄYTYMINEN

Itsehillintä - osaan hillitä käytöstäni, jos meinaan riehaantua

1 en oikeastaan ikinä / **2** harvemmin / **3** melko usein / **4** Aina, itsehillintä on minulle helppoa

Noudatan sääntöjä tai minulle annettuja ohjeita

1 harvoin / **2** välillä / **3** lähes aina / **4** aina!

Osaan pyytää anteeksi

1 En, toiselta anteeksi pyytäminen on hankalaa

2 Anteeksi pyytäminen tuntuu hankalalta, mutta pyydän jos niin ohjataan tekemään

3 Melkein aina

4 Pyydän heti anteeksi, kun tajuan tehneeni väärin

Osaan ja pystyn ottamaan toiset huomioon

1 harvoin / **2** Välillä, riippuu tilanteesta / **3** melko usein / **4** yleensä aina

Osaan ja pystyn käyttäytymään julkisilla paikoilla asiallisesti ja mietin esimerkiksi kielenkäyttöäni

1 harvoin / **2** jos oikein yritän / **3** useimmiten / **4** Yleensä aina

SOSIAALISET SUHTEET

Tunnen itseni yksinäiseksi

1 Kyllä / 2 Melko usein / 3 Harvemmin / 4 En oikeastaan ikinä

Välit vanhempiini/vanhempaan ovat kunnossa

- 1 Ei ollenkaan
- 2 Voidaan vaihtaa pari sanaa, jos on pakko
- 3 Välit on ihan ok, tullaan toimeen ja meillä on arkinen keskusteluyhteys
- 4 Tosi hyvät välit!

Omaohjaajatyöskentelystä on ollut minulle hyötyä ja omaohjaajaa on helppo lähestyä

- 1 Mistä? Ketä?
- 2 En koe saavani siitä mitään irti / ohjaajan lähestyminen on minulle hankalaa/ei huvita lähestyä
- 3 Osittain joo
- 4 Kyllä!

Minulla on kavereita laitoksen ulkopuolella (koulu, harrastukset, kotipaikkakunta)

- 1 Ei
- 2 Muutama, mutta en näe heitä
- 3 kyllä, nähdään joskus
- 4 Kyllä ja nähdään melko usein

Minulla on olemassa joku luotettava aikuinen, jolle uskallan ja voin avautua kaikesta

1 ei / 2 ehkä.. / 3 kyllä / 4 On useampikin kuin yksi

___/20p

ITSETUNTO JA MINÄKUVA

Välttelen haasteita tai uusien asioiden kokeilemistä, koska pelkään epäonnistuvani

- 1 Melkein aina
- 2 Joskus
- 3 Yleensä kokeilen edes kerran, jos on mahdollisuus
- 4 Tartun haasteisiin, eikä minua haittaa, jos välillä epäonnistun

Koen olevani arvokas juuri tällaisena kuin olen

- 1 en / 2 ehkä / 3 lähes aina / 4 minä olen arvokas

Tiedän, kuka olen - mitä haluan ja mitkä ovat päämääräni

- 1 En yhtään tiedä mitä haluan tulevaisuudelta
- 2 Jotain ajatuksia on, mutta en tiedä kuinka saavuttaa ne
- 3 Kaikki on melko selkeää
- 4 Tällä hetkellä minulla on selkeät ajatukset siitä, mitä haluan ja mitä se vaatii

Tiedostan itsessäni asioita, joissa olen hyvä

- 1 En ole hyvä missään / 2 ehkä jotain / 3 kyllä / 4 olen hyvä aika monessa asiassa

On helppoa tunnistaa/tiedostaa asioita, joita minun tulisi kehittää itsessäni

- 1 tuntuu vaikealta / 2 tuntuu melko vaikealta / 3 melko helppoa / 4 tiedostan helposti

KOULU JA OPISKELU

Kouluun on kiva mennä ja minulla on siellä kavereita

1 Ei koskaan / **2** Harvoin / **3** melko usein / **4** Yleensä aina

Jaksan keskittyä oppitunneilla

1 En ikinä / **2** Harvoin / **3** Joskus / **4** Yleensä aina

Koulupäivät tuntuvat liian pitkiltä

1 Aina / **2** Melko usein / **3** Harvemmin / **4** Ei ole liian pitkiä

Huolehdin itsenäisesti läksyt

1 En tee läksyjä / **2** silloin tällöin / **3** melko usein / **4** Aina

valmistaudun kokeisiin

1 En koskaan / **2** harvemmin / **3** Joskus / **4** Aina

ARVIO TOIMINTAKYVYSTÄ

FYYSINEN TOIMINTAKYKY ___/20p

TUNNETAIDOT ___/20p

ITSESTÄÄN HUOLEHTIMINEN ___/20p

KÄYTTÄYTYMINEN ___/20p

SOSIAALISET SUHTEET ___/20p

ITSETUNTO JA MINÄKUVA ___/20p

KOULU JA OPISKELU ___/20p

5-8p = 1 heikko toimintakyky / suuret tuen tarpeet

9-12p = 2 osittain heikentynyt toimintakyky / tarvitsee melko paljon tukea

13-16p = 3 kohtalainen toimintakyky / tarvitsee satunnaisesti tukea/ohjausta

17- 20p = 4 hyvä toimintakyky / tuen tarve melko olematon

KAIKKIEN TEEMOJEN YHTEENLASKETUT PISTEET ___/140p

35-60p = 1 heikko toimintakyky / suuret tuen tarpeet

61-90p = 2 osittain heikentynyt toimintakyky / tarvitsee melko paljon tukea

91-120p = 3 kohtalainen toimintakyky / tarvitsee satunnaisesti tukea/ohjausta

121-140p = 4 hyvä toimintakyky / tuen tarve melko olematon